
 સુધરેલી રીત મુજબ   
 વર્નાક્યુલર ટેકસ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમિટિએ  
 તૈયાર કરેલી.

# બીજી ચોપડીના અર્થ.

(જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજૂતી; પાઠના  
 સવાલ; પાઠનો સાર; ભૂગોળ; પાઠવાર અધરા  
 શબ્દો તથા જોડાક્ષર; ડબ્બેદસની ફૂલ; વગેરે)

રચનાર—મસરૂં સી. ડી. શાહ એન્ડ કો.

રચનારનું ઠેકાણું—શાહ માર્ગ, સુરત.

પ્રસિદ્ધ કરનાર—C. M. Shah

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—શાહ માર્ગ, સુરત.

આ પુસ્તક અને ૧૯૬૭ના રૂપમા એક્ટ મુજબ રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

છાપનાર—નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમ

છાપવાનું ઠેકાણું—શ્રી “શંકર” પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ.

ચક્રાના પેલ કપર ટાંચી પાસે—સુરત.

સંવત ૧૯૮૫] કિંમત રૂ. ૦-૪-૦ [સને ૧૯૨૯

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય  
અમદાવાદ  
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ  
૧૪૯૩૬

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ ]

અનુક્રમાંક ૧૪૯૩૬ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ બીજી ઓપડીંગા અર્થ

વિષય મેટ્રિક : ૮૪૬ : ૬ - ૨૧૫

મેસર્સ સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. લ્હો

# બીજી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧.

એજ=ટેબલ

સુથાર=ભાડાડાતું કામ

કરનાર

કડીઓ=ઘો ઈંટતું કામ

કરનાર

મધમધે=ખુશખોથી

બહેક બહેક થઈ રહે

પવન=વાતું વાવું

વાસ=સુગંધ; પીમળ

સાર—દરરોજ

તળાવ=જેની ચારે બાજુ

જમીન અને વચમાં

પાણી હોયતે

પહાડ=મોટો ડુંગર

પાપર=ખુલ્લી જગા

ધર્મશાળા=મુસાફરોને

હિતરવાની વગર ભાડાની

જગા

વટેમાર્ગુ=મુસાફર

ઓસરી=ઓટલી

ધંધરની ભક્તિ કરવી,

અજવાળું=સુરજ; દીવા

વગેરેનો પ્રકાશ

ધાર=ખીક લાગે તેવું

ઝગઝગે=પ્રકાશે

હિમસ=ઝાંખું અજવાળું

સરખાં=ખનાવ્યાં

કળાતું=સમગતું

પાડ=ઉપકાર

યાદ=ફામ; સરત

ઉપકાર=પાડ; અભાર

લક્તિ=ભજન

પાઠ ૨.

વર્ણન=લકીકત

ગવૈયા=ગાયન કરનાર

મધુર=મીઠું

પંખેર=પક્ષી

જમર=જમરો

મુલાં=મુસલમાનનો

નીમાળ; હોરાઓના

ધર્મગુરુ

તૂલ=અનાજનો ઊગેલો

છોડ

અંધકાર=અંધારં

મુજ=મારા

પંખી=પાંખવાળું પ્રાણી;

પક્ષી

વન=જંગલ; રાત

વહાણું વાયું=સવાર થઈ

વીતી ગઈ=પૂરી થઈ

પૂર્વે=પૂર્વ દિશામાં

ઝગઝગાટ=ચળકાટ

ભાતભાતના=નરેહ

તરેહની

દીસે=જણાય; દેખાય

પાન=પાંદડાં; પાંતરાં

કુકડા=મરઘા

મેના=એક જાતનું સુંદર

રાગનું પક્ષી

કુટડા=રૂપાળા; શોભિતા

તેજ=પ્રકાશ

ફીકું=ઝાંખું

મોહું કાળું થયું=દેખતા

અંધ થયા; સંતોષ ગયા

ખુણખાયા=ગલીકુંચી;

છુપી જગા	નિમાજ પઢવાને માટે	ચારો=ખાવાનું
ખોળે=શોધે	બૂમ પાડવી તે	વેલી=વેલા
હાડનજનો=ભગતો	ચંદ્રતણા=ચંદ્રમાનો	ખીસે=ફૂટે
ધ્યાનધરે=આંખ મીચી	હિંદય થયો=ઊગ્યો	નહિ ભૂલ=ભૂલ વગર
પરમેશ્વરને જુએ	કમળ=કમળનું ફૂલ	તાગનં=તરતનાં ખીસેલાં
ગાન=ગાયન	પત્ર=પાંખડો	ટોળે=ટોળાખંધ
દાતા=સખી; દાતાર	ખોસે=કંધડે; ખીસે	વીરા=ભાઈ
દીએ=આપે	હિમંગી=હોંસીલા	મગન=ખુશી
ફડું=સારં; ધણું	ધાય=દોડે; ઊડે	પ્રભુકરં=પ્રભુનું
ખાંગ=બૂમ પાડીને	ઢોર=ચોપગાં જનવર;	ધ્યાન=ચિત્ત; મન
નિમાજ પઢવી તે;	પશુ	

### સવારની હકીકત.

**સમજુતી—**હે ! મારા વડાલા દીકરા તું ઊઠ, જંગલમાં પક્ષીઓ ખોલે છે. રાત પુરી થઈ અને સવાર પડી. પૂર્વ દિશામાં સુરજ ઊગવાની તૈયારી થવાથી અજવાળું થયું, તેથી જાત જાતના રંગો દેખાય છે, અને ઝાડનાં પાંદડાં હાલે છે, માટે હે ! મારા વડાલા દીકરા તું ઊઠ, જંગલમાં પક્ષીઓ ખોલે છે. (૧) મરઘા કુકરૈકૂક કરે છે, અને કાગડા કા કા કરે છે. શાબિતા મેના, પોપટ અને મોર મીઠા બોલ બોલે છે. (ટક ૨) સુરજના ઊગવાથી ચંદ્રમાનું અજવાળું ઝાંખું પડ્યું અને તારાનો પ્રકાશ દેખાતો બંધ થયો; મતલબ કે તારા દેખાતા નથી, તેથી ચોર લોકો ઝંખવાઈ ગયા અને સંતાઈ જવાને માટે ગલીકુંચી શોધે છે. (ટક ૩) ભગત ઇશ્વરનું ધ્યાન ધરે છે, અને ગવૈયાઓ ગાયન ગાય છે. હઠાર માણસો ધણું દાન આપે છે, અને મુલ્લાંજી નિમાજ પઢવાને

માટે જમ પાડે છે. (ટેક ૪) સુરજ ઊગ્યો તેથી રાતનું અંધારું જતું રહ્યું, ભમરો શું શું અવાજ કરી રહ્યો છે, અને કમળનાં ફૂલની પાંખડીઓ ખીલે છે. (ટેક ૫) જેમ જેમ સુરજનું અજવાળું વધારે વધારે પડતું જાય છે મતલબ કે જેમ જેમ દિવસ ચઢતો જાય છે તેમ તેમ માણસો ધંધે વળગવાને હોંસીલા થાય છે. પક્ષીઓ આકાશમાં દોડે છે, અને ઢોરો ચારો શોધે છે. (ટેક ૬) ઝાડ, વેલા, ફળ અને ફૂલ, બૂલો વગર એટલે નિયમસર ખીલે છે; ધણાં પક્ષીઓ એકઠાં થઈને તાણું અનાજ ખાવાને માટે જાય છે. (ટેક ૭) મા એમ કહે છે કે, હે બાઈ ! તું ખુશી થઈને પરમેશ્વરનું નામ દઈને ઊઠ અને મન દઈને પઠ વાંચ. (ટેક ૮)

પાઠ ૩.

વરસ=બાર મહીના.	હોળી=ફાગણ સૂદ પુનેમ	પંખા=વીજળા
ઋતુ=મોસમ; રત	સૂદ=અજવાળીઈ; મહી	ચોમાસું=વરસાદની ઋતુ
મહીનો=ત્રીસ દિવસ	નાનું પહેલું પખવાડીઈ	બળેવ=રાખડી બાંધવાનો
કારતક=હિંદુ વરસનો	વદ=અંધારીઈ; મહીનાનું	દિવસ; શ્રાવણ સૂદ ૧૫
પહેલો મહીનો	ખીજું પખવાડીઈ	ફરેરા=રાખડી છોડવાનો
તહેવાર=આનંદનો દિવસ	પખવાડીઈ=પંદર દિવસ	દિવસ; આસો સૂદ ૧૦
શિઆળો=ટાઢની મોસમ	તિથિ=દિવસ	દિવાળી=હિંદુ વરસના
હિડાડે છે=ચગાવે છે	અમ.સ=હિંદુ મહીનાનો	છેલ્લો મહીનાનો છેલ્લો
ઉતરાણુ=સંક્રાંતિ; સુરજનું	છેલ્લો દિવસ; જે દિવસે	દિવસ; આસો વદ
ઉતર તરફ જવું તે	ચંદ્ર ખીલકુલ ઊગતો	અમાસ
રત=ઋતુ; મોસમ	નથી તે દિવસ	પર્વ=તહેવાર; આનંદનો
	વચ્ચ=લુગડાં	દિવસ

સવાલ—વરસની ઋતુ કેટલી ને તે કય કય ? દરેક ઋતુ કેટલા મહીનાની અને તે મહીના કયા કયા ? વરસના મહીના કેટલા ? મહીનાના

# ૪] ચોથી ચોપડીના અર્થ સાડા સાત આના.

દિવસ કેટલા ? મહીનાના પખવાડીઆં કેટલાં અને તે કયા કયા ?  
પખવાડીઆના દિવસ કેટલા ? મહીનામાં પુનેમ અને અમાસ કેટલી  
આવે ? મહીનામાં બીજી તિથિઓ કય કય આવે અને કેટલીવાર આવે ?  
શિઆળો, ઉનાળો અને ચોમાસાને શેની મોસમ કહે છે ? દરેક ઋતુમાં  
કયા કયા તહેવાર આવે છે અને તે કય તિથિએ આવે છે ?

## પાઠ ૪.

મોળો=ધણાં માણસોને  
ગાડી ઘોડાની ઠઠ  
ગોઠળઆઠમ=આવણુ વદ  
આઠમ; જ-માઠમી  
કડકડતાં=અચ્છીવાળાં  
લાઠમ'ધ=દોરતદાર  
ઠઠ=ગીરદી; ભીડ  
વિખુટા=શુદ્ધ  
દુકાન=માલ વેચવાનું  
ઠેકાણું  
કંસારા=તાંબા પિત્તળનાં  
વાસણુ બનાવનાર અને  
વેચનાર  
તાંબું=લાલ રંગની ધાતુ  
પિત્તળ=તાંબું અને જસ  
તની મેળવણીથી બનેલી  
પીળા રંગની ધાતુ

સુખડીઆ=મિઠાઇ બના-  
વનાર  
હાટ=દુકાન  
કોપરાપાક=કોપરાનો  
બનાવેલો પાક  
મિઠાઇ=ખરશી, પેડા વગેરે  
ખડકેલી=ગોઠવેલી  
ખરાદી=સિંધાડા ઉપર  
ઘાટ ઉતારનાર  
પલંગ=છત્રીવાળો કોચ  
પારણું=ડીંગણા જેવું  
ઘોડાઉ.  
કોચ=એ આજુએ તકો-  
આવાળો પલંગ  
કાપડીઆ=કાપડ વેચનાર  
સુતરાઉ=સુતરનું બનાવેલું  
ઊનનું=ઘેટાના વાળનું

રેશમી=રેશમનું બનાવેલું  
શણુ=એક જાતનો છોડ.  
(એની છાલના દોરડાં  
તથા કપડાં બને છે.)  
સરૈય=અત્તર, ગુલાબ-  
જળ. ધુપેલ વગેરે  
સુગંધી વેચનાર  
ખહેક ખહેક=મધમધ  
લીસોમેવો=તાળાં પાકાં  
ફળ  
દ્રાક્ષ=દરાખ  
ચોગાન=ખુલ્લું મેદાન  
મદારી=ખેલ કરનાર  
ખેલ=રમત  
સિપાઈ=ચોકીદાર  
સવારો=ઘોડે બેસી દૂર-  
નર સિપાઈ  
કુદી=ચક્કર

સવાલ--ગોકળઆઠમના મેળામાં શું શું જોયું ?

પાઠ ૫.	ધાટ=ધલાળ; ઉપાય	જીવ લઈને નાઠો=ખૂમ
નઠારી=ખરાખ	રાસ=દોરડું	દોડયો
સોખત=સંગત	ઢગલે ઢગલા=ધણાળ	ફરીને=પાછળ
પટેલ=ગામનો ઉપરી	દોરત=ભાધખંધ; મિત્ર	ઢાસો=ચથપડો
વાડી=ફૂલ, ફળના ઝાડ	ફૂફડ=સારાં	ફળ=ફાયદો; લાભ
છોડવાળી જગા	પછવાડેથી=પાછળથી	
મજા=ગમત	રખવાળ=સાયવનાર	કવિતાના અર્થ.
શેખી=પતરાળ	સળંગડ=જોરથી	
પારકાં=પરાયાં; બીજનાં	ઝપાટો=સપાટો	અસર=લાગણી
માને=કબુલ કરે	ઘડ=ઝાડનો વચ્ચો ગોળ	સંગ=સોખત; પામ
આખરે=અંતે	ભાગ	રંગ=અસર; પાસ
ઝાંપો=કાંટાનો દરવાજો	અચડાયું=અફળાયું	ત્રેમ=પ્યાર; હેત
આધે=દૂર	ચકરી=તમ્મર; ફેર	ઠામ=ઠેકાણું
ખાસાં=સારાં; મળનાં	છુંદાધ=ચગદાધ	ઠરશે=ઉભો રહેશે
નિશાન=અંધાળ	લોહીલોહાણ=લોહીથી	બુરો=નઠારો; ખરાખ
તાકીને=ધારીને	ખરડાએલું	મે'તા=મહેતાળ
લૂમ=ઝુમખો	વાડીવાળો=વાડીનો ધણી	ભાગ્યશાળી=નસીબદાર
તૂટી પડે=નીચે પડે	લપડાકો=તમાચો	વિદા=ધલમ; બણતર

સોખત તેવી અસર.

સમજુતી--જેને જેવી સોખત તેને તેવીજ અસર થાય; જેને જેવી સોખત તેવોજ પ્યાર તેનામાં આવે. (૧) જેને જેવી સોખત તેનાં જેવાંજ તે કામ કરશે. જેને જેવી સોખત તેવીજ જગાએ તે જઈને ઉભો રહેશે. (૨) સારી સોખતથી સારો થશે, નઠારી સોખતથી નઠારો

થશે; સારા મહેતાજીની સોખતથી વિદ્યા બણે અને નસીબવાન થાય  
મતલબ કે સારા ગુણવાળા મહેતાજીના હાથ નીચે કેળવાય તો  
નસીબવાન થાય. (૩)

સાર--નઠારી સોખતથી તેની નઠારી અસર આપણા પર થાય છે,  
માટે નઠારા માણસની સોખત કરવી નહિ, પણ સારા માણસની કરવી.

પાઠ ૬.

રખડેલ=રખડતો

ખાતાં પીતાં હતાં=પૈસે

ટકે સુખી હતાં

વયે=ઉંમરે

પારજ રહ્યો નહિ=

ધણજ થયો

વધાર્ધ=વધામણી; ખૂશ

ખખર

ઓવારણાં=દુઃખાં

ફાઈ પગલું=ફાઈના તર-

ફથી જે પગલું બાંધ-

વામાં આવે છે તે

ભેટ=ઈનામ

લાડીશો=લાડમાં ઉછરેલો;

લાડકવાયો

કુટેવ=નઠારી આદત;

ખરાખ ટેવ; ખો

પોળ=મોટી ખડકી

અટક્યાળાં=અડપલાં;

કોઈને ખોટું લાગે એવું

કર્ચા કરવું તે

લાડ.ધ=વહવાડ

વંદી જશે=ખગડી જશે

સીધું ચાલવું=તોફાન

મસ્તી ન કરવી.

ખદાને=નામે

ચાટું=ખજર

રઝળતો=રખડતો

ટાળું=જથો

મસ્તી=તોફાન

લાતાલાતી=લાનખાજ

લાન=પાછલો પગ

મારવો તે

ઉતરી ગયો=સાંધામાંથી

ખસી ગયો

ભેંકડો તાણતો હતો=

મોટે સાદે રાગ કાઢી

રડતો હતો

હાડવૈદ=ભાંગેલું હાડકું

ખેસાડનાર વૈદ

લેખ=ખરડ

ઓસડ વેસડ=દવા ને

તેના ઉપાય

વચ્ચે=દશા; ભુંડા હાલ

ખો=આદત; ખરાખ ટેવ

શિખામણુ=શાયદાની

વાત; ખોષ

સુધરી ગયો=કુટેવ છોડી

દીધી

સાર--નિશાળનું નામ દઈ રસ્તામાં રઝળવું નહિ, અને  
નઠારાની સોખત કરવી નહિ.



પાઠ ૭.		
જઝકી=પોતાની મરજી	જતન=રક્ષણ; સંભાળ	ખેલવું=રમવું
પ્રમાણે ચાલનાર; જીદી	રખારી=ઢોર ચરાવનાર	ઠરેલ=ડાહી
વાહરડાં=માયનાં બચ્ચાં	ઝિચી ગધ=ઝીડી ગધ;	નાદાન=સમજણ વગરનું
લવારા=ખકરીનાં બચ્ચાં	દૂધ દેતી બંધ થઈ	સંભાળ=ખરદાસ
પાડાં=ભેંસનાં બચ્ચાં	જાળવતો=સાચવતો	સપડાઈ પડશે=હેરાન
ગાડરાં=ધેડીનાં બચ્ચાં	વિઆય=જણે	થશે; ફસાશે
ચારો=ધાસ	ધણી=માલીક	જક=જીદ; હઠ
નીરતો=નાખતો	સાચવણ=સંભાળ	લાગ=દાવ; તક
ખાંધે=ખભે	તકરાર=વઢવાડ; રકઝક	સટકી ગયું=છાનું માનું
ખેતર=અનાજ પાકે તે જગ્યા	શિકારી=શિકાર કરનાર	નાસી ગયું
ઝોક=ખકરાં, ઘેટાં રાખવાનો વાડો	અજાણ્યું=ઝોળખાણું વગરનું	ઠેકવા=કુદકા મારવા
છાંચે=શીંગે; છાંયડે	મોજ=મજા; આનંદ	પાદર=ગામના ઝાંપા
વાંસળી=વાંસમાં કાણું	અમાગીઈ=કમનસીબ	ખારની જગ્યા
પાડી બનાવેલું વાળું	પાઠ ૮.	વગડો=જંગલ; રાંત
પાવો=પીસવો; સિસોટી	ગાંધતો=પુરી રાખતો	કોતર=ગુફા; અખોલ
હૂંફ=ગરમી; આશરો	ચેન=સુખ; મજા	તરાપ=કુદકો; ફાળ
	બંધીખાનું=કેદખાનું	ખોડ=ગુફા; અખોલ
	ચાંદની=ચંદ્રનું અજવાળું	કમેતો=વગર મેતે

સાર—માખાપ, મહેતાજી વગેરે કોઈ સારી શિખામણ આપે તે મુજબ ચાલવું ને હઠ કરવી નહિ.

પાઠ ૯.		
રિસાળ=રિસાઈ જાય	સહેજ સહેજમાં=જરા	છોડો=પાર; અંત
એવો	જરામાં	ભાગ્યે=કદાય
	રીસ=ગુસ્સો; મિજબજ	આડોશી પાડોશી=આસ

# ૮૧ પહેલી ચોપડીના “ડિક્શન શિક્ષક” અહીં આના.

પાસના ધરનાં રહેનાર	પાડવી તે	વેદના=દુઃખ
ભાષામાંડું=ભાષાબેન	ટેવ=આદત	મુદ્દલ=ખીલકુલ
જમણુ=જમવાનું	નકામો=અમથો	પસ્તાયો=દીલગીર થયો
ચીસ=ખીકથી બૂમ	ઢોંગ=ફેલ	નડે=હેરાન કરે

સાર—રીસાવાની ટેવ રાખવી નહિ.

પાઠ ૧૦.	મહેનત શરૂ કરી=મહેનત	ખંત=ચેટક; કાળજી
જાળ=કરોળીઆનું પડ;	કરવા માંડી	ચતન=મહેનત
જાળું; ફાંદો	માટ=માટે	ચગદાષ=ધુંદાષ; દયાધ
ફરી ફરીને=વારે વારે	ફાવ્યો=પાર પાડ્યો	તળે=નીચે
વિષે=બાબત	ધાટ=ઉપાય	માત=મરણ
વણુ=વગર	લીડ્યો=હોંસથી મંડ્યો	તજી=છોડી
તૂટેલે=તૂટી ગયેલે	ધીરજ=સધુરી [રહ્યો]	અનંત=ધણોજ
તાંતણે=તારે	નીરધાર=નડકી	લાભ=ફાયદો
		પામે=મેળવે

ફરી ફરીને સાફ કામ કરવા બાબત.

સમજુતી—કરોળીઆ જાળ બનાવતાં ભોંય પર પડી જાય છે, ત્યારે ગભરાય છે અને વગર તૂટેલા આખા તાર ઉપર ચઢવાને માટે ફરીથી જાય છે. (૧) કરોળીઆએ તાર ઉપર ચઢવાને માટે મહેનત કરવા માંડી, પણ તરત તે નીચે પડ્યો અને ઉપર ચઢવાના કોષ ઉપાયમાં ફાવ્યો નહિ. (૨) એવી રીતે પડતો અને ચઢતો ફરી ફરીને બે ત્રણ વાર મંડ્યો રહ્યો, તોપણ તેમાં ફાવ્યો નહિ. ત્યારે ફરીને ચઢવાને તૈયાર થયો. (૩) હિંમત રાખીને ઉમંગથી છઠ્ઠીવાર ચઢવાને મંડ્યો; તેણે ધીરજ રાખી તેથી તે નડકી જાળમાં જમ પહોંચ્યો. (૪) જો કરોળીઆ ફરી ફરીને કાળજીથી મહેનત નહિ કરી હોત તો

## બીજી ચોપડીના ડિક્ટેશન શિક્ષક ત્રણ આના. [૯]

પગ તળે છુંદાછને વગર મોતે મરી જત. (૫) એ પ્રમાણે કરોળીઆની પેઠે જો માણસો મનમાં કાળજી રાખીને આજસ કાઢી નાખીને મહેનત કરે તો ધણોજ ફાયદો થાય. (૬)

**સાર—સાડું કામ ફરી ફરીને ઉમંગથી કરવું.**

પાઠ ૧૧.	ભલ્લુ=સાથી	પેંતરા=ડગલાં; પગલાં
અકભિલ્લુ=એક જાતની	વડો=મોટો	નજર ફેંકી=જોઈ
રમત	સરદાર=ઉપરી	પૂરજોસથી=ધણીજોસથી
કુચ્છ=કાછડો; કચ્છો	ધૂમી રહ્યો=આમથી તેમ	બૂલથાપ=બૂલાવો
ગઢ=કિલ્લો	ફરી રહ્યો.	શાઆશ=ધન્ય
સાથી=સોજાતી	દાવમાં=લાગમાં	દાવ=રમત

**સાર—શરીરની સાથે મન કેળવાય એવી રમતો રમવી.**

પાઠ ૧૨.	ખાતરી=ભરોસો	છંછેડે=દરકત કરે
દૃઢ મનવાળો=પાકા વિચારવાળો	સુનું=વરતી વગરનું	પીક=વાંસો
ગેડીદડા=હડો અને તેને ફેંકવાની લાકડી	માં ફેરવી=માં ચઢાવી	ઘાટ=આઘાત
ડગલું=પગલું	પીડા=પંચાત; દુઃખ	સોહામણી=શોભિતી
રંગ જામ્યો=મજા આવી	મન ડગવા દીધું નહિ=મરજી મુજબ કયું નહિ	લપકાદાર=રોપવાળા
પછી તો ધૂળ=પછી કંઈ	પાઠ ૧૩.	કોરીને=કાણાં પાડીને
મજા પડવાની નથી	મધમાખી=મધ ખનાવ.	દુભવો=નારાજ કરો
વચન=બોલ	નારી માખી	તુકસાન=ખગાડ
	કુટુંબ=વંશ; ઝોલાદ	રવાદે=હાલેજતથી
		નવાઈ=અચરજ

**સાર—કોઈનું ભલું શીએ તો આપણું ભલું થાય, અને કોઈનું બુઝું કરીએ તો આપણું બુઝું થાય.**

પાઠ ૧૪.	અંગેડી=પોંક પાડવાની	પરતાયો=દીલગીર થયો
મોસાળ=માના બાપનું	ભટ્ટી	વાંક=ચુનો; તકસીર
ધર; મામાનું ધર	હિલટભેર=હોંસથી	સાળું=આખું
આંખ ટાઢી થઈ=સંતોષ	ઠેસ=ઠોકર	હરખ=આનંદ
થયો	હોંસભેર=કમંગથી	હિતાવળ=ઝડપ

સાર—(૧) કોઈપણ કામ હિતાવળથી કરવું નહિ. (૨) જેવું આપણું તેવું સામાનું સમજવું

પાઠ ૧૫.	ખેંચતાણુ=ખેંચાખેંચી	સુખચેન=મજા
હોંગલી=નાની પુતળી	કાયર=હેરાન	શોક=દીલગીર
તખતો=આરસો	પજવે=દુઃખ દે	લાગ=આગર
ઝૂટવી લીધો=એકદમ	કુટી બદામ=ખોટી બદામ;	ધટે=ઝોછી થાય
ઝડપ મારાં લઈ લીધો	નજીવી કિંમત	નિંદે=ખોટું ખોટું બોલે
સરી પડયો=લપસી ગયો	સહીઅરો=ખેનપણીઓ	ખળવંત=જેરાવર
ખરડ=ઝટ બાંગી જાય	કદા=એક બીજની સાથે	સદા=હંમેશાં; નિત્ય
એવો	ખોલવું કે રમવું નહિ તે	લેશ=જરા
પછાડીએ=અઠાણીએ	આપણુ=આપણે	કલેશ=કજીઓ
		કોય=કોઈ

### હળીમળીને રહેવા વિષે.

સમજીતી—આપણે જાને જાણુ બાધ અને ખેન સંપીને હળીમળીને રહીએ તો સુખ થાય અને મજા પડે, પણ જો લડીએ કે કજીઓ કરીએ તો ઘણી દીલગીરી થાય, આગર ઝોછી થાય, અને લોકો નકારે બોલે. (૧) હે! જેરાવર બાપ પરમેશ્વર તું અમને હંમેશાં સંપ આપ; (હળીમળીને રહેવાની યુદ્ધિ આપ) જેથી કરીને કોઈ દિવસ જરાપણ કંકાસ થાય નહિ; ને અમારા દહાડા સુખમાં જાય.

## ચોથી ચોપડીના “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આખા. [૧૧]

(૨) છોકરાં હળીમળીને રહેતાં હોય અને કોઈ દિવસ કોઈ બહે કે રહે નહિ, તેઓ હળીમળીને રમે, જામે અને ગીતો ગાય, તો આ ધણી. ખુશી થાય. (૩) સાર-ભાઈ બેને સંપીને ચાલવું.

પાઠ ૧૬.	ફેરવવા=મદલવા	ધીરા=શાંત
રામચંદ્રજી=અયોધ્યામાં	ફાંફાં=ખોટી મહેનત	છાના=મુંગા
એ નામના રાગ થઈ	ગણકાર્યું=માન્યું	પ્રધાન=વજીર
ગયા તે. હિંદુ લોકો	ડસકાં=રડતાં રડતાં	દર્પણુ=આરસી
એમને પરમેશ્વરનો	આચકા ખાવા તે	દશરથ=રામચંદ્રજીના
અવતાર માને છે.	રોણુ=રડવાનું તોફાન	ખાપ
ધંધા=મરજી	ખીજવાયા=ગુસ્સે થયા	મહારાજા=મોટારાજા
ગભરાટ=ગભરામણુ	રડ પર=રડવા પર	શ્રી=સારા; શોભાયમાન
છેવટે=આખરે	ગોદ=ખોળો	

સાર—અક્ષર વાપરી યુક્તિથી કામ કરવું.

પાઠ ૧૭.	પેટે=પેતાને	દયા=રહેમ; મહેર
વગર વિચાર્યું=વિચાર	ઓછું આવતું=ખોટું	ઉછેરીને=ખોટું કરીને
વગરનું	લાગતું	જન્મ થયો=અવતર્યો
જોડું=ધણી ધણીઆણી	પાપ=ખોટાં કામ	લોહિઆળું=લોહીવાળું
કચરો પુંજો=કચરો વગેરે	આધાર=આશરો;	ગુસ્સો=રીસ
પરવારી=નવરી થઈ	ભરોસો	ખેડું=ગાગર ને ધડો
કથા=ધર્મશિર સંબંધી	સારં=મહું; કલ્યાણ	કંકડા=દુકંડા
વારતા	આંગણુ=મારણુ આ-	ભાંગીતૂટી=સમગ્નય
મળતું=પેદાશ થતી	ગળની જગો	નહિ તેવી
ગુજરાન=ગુજારો	તરફડતું=તરફડીઆં	ખોડી=ખોલ
છોકરાંછાંયાં=છોકરાં	મારતું	મૂર્ખ=ખેરકુદ

## ૧૨] પાંચમી ચોપડીનો “ડિક્શન શિક્ષક” ચાર આના.

પાપી=ચંડાળ; દુષ્ટ	પુત્ર=છોકરો	વળે=કામ આવે
અભાગણી=કમનસીબ	જીવ=પ્રાણ	જનન=જીવ

વગર વિચાર્યું ન કરવા બાબત.

સમજૂતી—જે માણસ વિચાર કર્યા વગર કામ કરે છે, તે પાછળથી દીલગીર થાય છે, જુઓ, એવાં વગર વિચારનાં કામ કરવાથી ધણાના જીવ જાય છે. (૧)

સાર—ઉતાવળથી વગર વિચારે કામ કરવું નહિ.

પાઠ ૧૮.

સંદેશો=અખર	છાપખાનાવાળો=છાપ	ડરતો=ખીતો
ખોડંગતો=લંગડાતો	ખાનાનો માલીક	ખંપાળી=હાથ ફેરવી
દુઝી=હેરાન	ગોઠવાણુ=અંદોઅસ્ત	ડર=ખીક
મદદ=આશરો	ગાર્ડ=તપાસ રાખનાર	નજીક=પાસે; સોડે
હુંકાણું=ગરમ	સરનામું=ઠેકાણું	ઠરાવ=કરાર; થએલી વાત
પરાળ=ભાનતું ધાસ	સ્ટેશન=આગગાડી ઉભી	ઝપાટાઅંધ=દોડતો
છાપું=ચાલતા વખતની	રહેવાનું મુકદ્દર ઠેકાણું	અખરદાર=હેશિયાર
અખરનો છાપેલો કાગળ	ખડખડાટ=અવાજ	આડ દલાકમાં ૧૫ મિનટ બાકી=જાણા વાગે
	સિસોટી=પીસવો	

સાર—(૧) દુઝી પ્રાણીપર કયા રાખવી. (૨) જનાવરોને

કેળવવાથી તેઓ માણસ જેવું કામ કરી શકે છે.

પાઠ ૧૯.

કોણી=હાથતે વાળવાનો	માથું મારી=હિંમત હારી	વેગળા=દૂર
વચ્ચે સાંધો	છાતીવાળો=હિંમતવાન	અઝાડી=વળગાડી
ઢીમણું=ઢીમું	ધરાયો=તરપત થયો	પેટભરી=જોષએ તેટલા
	હડસેલો=ધડકો	

## બીજા ઘોરણ માટે અંકગણિતનાં મનોયત્ન પાંચ આના. ૧૩

સાર—(૧) ગરીબ માણસને મદદ કરવી. (૨) ઈશ્વરે આપણને  
બળ આપ્યું હોય તો તે ગરીબ માણસને મદદ કરવામાં વાપરવું.

પાઠ ૨૦.

ખલીફા=મહંમદ પેગંબરના વારસ	શાહજાદી=પાદશાહની દીકરી	અરજ=વિનંતી ફરજ દો=અચ્ચાં; છોકરાં લાડ=વહાલ અલા=ખુદા; પરમેશ્વર ગુનો=વાંક માફ=ક્ષમા દીલ=મન દીલગીર=નાખુશ ઓહો=હકુમત; સત્તા નીમ્યો=નીમણું કરી કઠણ હૈયાનો=દયા વગરનો ૨૬ કરં=ફેરવી નાખું આરખ=અરખસ્તાનનો રહેવાસી
પાદશાહ=મુસલમાન રાજા	ચીતરામણ=ચિત્ર તહેનાતમાં=ખસીજ મતમાં; હજુરમાં	
દરબાર=રાજકચેરી	છોકરવારી=નાદાની કારણુ=સખ્ય; મતલબ નામદાર=પ્રખ્યાત; નામીયો	
દેખાવડો=રૂપણી	ફરમાવશો=હુકમ કરશો સમજુતી=સમજણ મોંઝે ચહેસો=વધારે ઓળખાણને લીધે ખીક વગર બોલનાર	
સુબો=સુબેદાર; સરદાર		
નીમણુંકં=ગોડવાણું હુકમ=આજ્ઞા		
ખાસ=જુદો; ખાનગી		
શાહજાદો=પાદશાહનો દીકરો		

સાર—માણસની રીતમાત ઉપરથી તેના ગુણની પરીક્ષા થાય છે.

પાઠ ૨૧.

આંધળો=જેને બે આંખે દેખાય નહિ તે લંગડો=લુકો	આસપાસ=આજુબાજુ કોહલાં=ફાડી ખાનારાં જનવર	ખાનારં જનવર. ખોંખારો=અવાજ આડે=અરણે દુવા=આશિષ; આશીર્વાદ ઘોરી=મોટો; સરિયામ
દેખાવડો=રૂપણી	વાધ=ફાડીખાનારં ચટા-પટાવાળું જનવર	
લંગડો=લુકો		
દેકાઢળીઆ ખાડા ટેકરા	વરં=કુતરા જેવું ફાડી	
માળા=પક્ષીનાં ધર		

સાર—એક બીજાને મદદ કરવી.

પાઠ ૨૨.	માંથી નીકળી ઢળતી	લોભી=લાલચુ
પડછાયો=ઝેળો	જગામાં થઈ ખીજી નદી	તરાપ=કુદકો; છલંગ
ભાગોળ=દરવાજો; દર-	કે સમુદ્ર મળે છે તે	ખોળ=શોધ; તપાસ
વાળ પાસેનો અગર	કુદકો=છલંગ	પડાવી=ખુંચરી; છીનવી
ભાગ=હિસ્સો	પૂલ=નદીપરથી જવા	દાનત અગાડી=પડાવી
પાર=કિનારો; કાંઠો	આવવાને આંધેસો રસ્તો	લેવાની ઇચ્છા કરી
નદી=મીઠા પાણીનો રેસો	થાપ=વિસામો; આરામ	ગુમાવ્યું=ખોયું
પર્વત અથવા સરોવર-	અદેખો=ખીજાનું સાઈ	તાકે=ધારે; વિચારે
	જોઈ બળે ઝેવો	

સાર—લોભ કરવો નહિ.

પાઠ ૨૩.	રોગ થાય છે તે	છુટું મૂકી દીધું=છોડી
ખરીદ કર્યું=વેચાતું લીધું	દરકાર=પરવા	દીધું
સંદેહ=વહેમ; શક	ઠાવકું=ડાણું	અબકાયો=અડકાયો
હુડખવા=કુતરા, કોહલાં	ખચકું=ડાણું	ભરોસો=વિશ્વાસ
વઝેરને એક જાતનો	ખામી=કસુર	

સાર—આપણી આંખે ખરું દેખાયા છતાં ખીજ પર ભરોસો રાખી ચાલી ચાલવું નહિ.

પાઠ ૨૪.	વિના=વગર	ની વસ્તુ લેવી તે
લખોટો=મંજો	સજા=શિક્ષા	ચોર=છાની રીતે ખીજ-
છાનોમાનો=ચુપચુપ	ભૂલીશ=વીસરીશ	ની વસ્તુ લેનાર
અગાડ્યું=ખરાબ કર્યું	ચોરી=છાની રીતે ખીજ-	



પાઠ ૨૫.	હથિયાર	શાણો=ડાહો
કુહાડી=લાકડા ફાડવાનું	ભાપડો=મરદ; પુરુષ	બહાદુર=જેરાવર



ધાવ=ધા	ઝૂલતાં ને સમાતાં=	વદે=ખેલે
લાળે=જુએ	પાણીમાં આમ તેમ	માથું હલાવી = ડોકું
નીર=પાણી; જળ	ડોક્યાં કરતાં અને તેની	ધુણાવી; ના કહી
તાંહી=ત્યાં	અંદર સમાધ જતાં	સંપત=દોલત
નિહાળ્યું=જોયું	સૂણી=સાંભળી	મહેર=મહેરબાની; દયા
માંહી=અંદર; માં	સાદ=અવાજ	જગનાથ=જગતનો ધણી;
ડર્યો=ખીધો	ભક્ષાં=દયાળુ	પરમેશ્વર
	દેવી=માતા	

**સમજૂતી**—નાનો છોકરો બાપની કુહાડી લઈ જોરાવર ડાહ્યા મરદ બન્યો ને જે કંઈ ચીજ જુએ તે ધા મારીને કાપે, એમ રમતો ગામને પાદરે તળાવ ઉપર ગયો. ( ૧ ) ત્યાં તળાવમાં માછલાએ જરા પાણી હલાવ્યું તેથી છોકરાએ પાણીની અંદર કંઈક જોયું તેથી છોકરો મનમાં ખીધો અને કુહાડી પાણીમાં પડી ગઈ, તે વખતે તે બહુ ધાંટા પાડીને રડ્યો. ( ૨ ) હમેશાં પાણીમાં આમ તેમ ડોહ્યા કરતાં અને સમાધ જતાં એવાં દયાળુ દેવી માતા છોકરાનો અવાજ સાંભળીને પાણી ઉપર આવ્યાં. દેવી બોલી કે આ રૂપાની કુહાડી લે, પણ છોકરે કહે છે કે હે માતા ! મારી કુહાડી એવી નથી. (૩) ખીજી વખત સોનાની કુહાડી લાવીને બતાવી ત્યારે માથું ધુણાવી ના કહીને છોકરો કહે છે કે એ પણ મારી નથી. અને તો મારી કુહાડી બહુ ગમે છે. માટે હે ! દયાળુ માણ, તમે પાણીમાંથી મારી કુહાડી કાઢી આપો. ( ૪ ) દેવીએ કુહાડી કાઢી આપી, અને છોકરા સાથે બોલ્યાં, છોકરાને કહ્યું કે તને સુખ અને દોલત મળજો અને પરમેશ્વરની મહેરબાની થજો.

**સાર**—ખારકી વસ્તુ પર લોભાવું નહિ.

# ૧૬] સુંબઘ ઇલાકાની બુગાજની પ્રશ્નોત્તરમાળા ઠા. આના.

પાઠ ૨૬.	ખૂબસુરત=દેખાવડો	મુકામે=ઘેર
ભરપુર=ભરેલો	હિત=પ્યાર; વહાલ	હૈયું ભરાઈ આવ્યું=
પૈસેટકે ખાલી=ગરીબ;	દેશાવર=પરદેશ	રડવું આવ્યું
પૈસા વગરનો	કપરા=અધરા; સખત	ખંપાળતા=હાથ ફેરવતા
હાલત=દશા	લાયાર=નાયાર	ખરદાસ=અકરી
ખૂટી મયું=ઓછું થયું	મૂલ=કિંમત	ખરવડે=ખોળે; પાલવે

સાર—દરેક માણસે પોતાના પાળેલા પ્રાણી પર ઘણોજ પ્યાર રાખવો અને જરા પણ દુઃખ દેવું નહિ.

પાઠ ૨૭	લજવ્યું=શરમાવ્યું	વટાવી=ઓળંગી
ઝરો=પાણીનો ઝહેળો	શરીર=ડીલ	વખોડવું=ધિકારવું
ભરાવ=દેખાવ	લલકારવું=લહેકારીને	મોઢી પડયું હતું=રાજ
આંખ=નજર	ખોલવું	થયું હતું
નારાજ=નાપુશ	ચમકી=ચોંકી	ફસાવી દીધું=દુઃખમાં
ખડખડવું=મનમાં ખોલવું	પારધી=શિકારી	કેડે=પૂઠ [નાખ્યું

સાર—કોઈપણ ચીજને વગર વિચારે વખોડવી કે વખાણવી નહિ.

પાઠ ૨૮.	ખચકાં=કાકાં	જગાએ ખેતી ધાટ
શિઆળ=શિઆળવાં	રંગરેજ=રંગારો	ધડે છે તે જગા
શહેર=જેમાં છોખંધ ને	જરદી=પીળો	ભડ્ડી=મોટો ચુસો
હારખંધ ધરો હાથ	ખાસ=અસર	ધમધમતા=ઘણાજ ઉના
અને સારાં સારાં	આંગણે=ખારણે	નકલ=ખીખનું જોઈને
ખજર હાથ તે	કોઈ=પેઢી; છુદાર જે	કરવું તે; કોપી

સાર—કોઈની ખોટી નકલ કરવી નહિ.

પાઠ ૨૯.	ધી=તાવેલું માખણ	ધર
વરો=જમણુવાર	પિઅર=ખૈરીના આપનું	મણુ=૪૦ શેર

ટાંકણે=ટાણે; અવસરે	લેખવે=ગણે	રૂંક=મરીઝ
મેળાપ=મુલાકાત	મોંઘે ભાવે=ધણી કિંમતથી	ભારેખમ=ભારખોજ
ચડમડી=લડી	તથી	વાળા
રડયું ખડયું=જવલ્લેજ	ખપ=જરૂર; ઉપયોગ	માન=આખર; ધન્યજીવ

સાર-ભારેખમ થઈ ખુણે બેસી રહીએ, તે કરતાં બહાર પડી બધાના ઉપયોગમાં આવવું એ સારું છે, એમ કરવાથી વગર માગે માન મળે છે.

પાઠ ૩૦.	તરાપ=ઝડપ; તલપ	ડંકો=લડાઈનું વાજન;
કુંવર=રામનો છોકરો	ઠેકાવી=ઠેકડો મરાવી	નોખત
આપકર્મી=આપની	સેના=સરકર; ફોજ	નિશાન=ધ્વજ; વાવટા
કમાઈ ખાનાર	ઉપરી=સરદાર	દુરમન=શત્રુ
આપકર્મી=પોતાની	હિંમત=હામ	ફોજ=સરકર; સેના
કમાઈ ખાનાર	લૂચ=મીઠું; અનાજ	તપ=દાવ; લાગ
રાજપાટ=રાજગાદી	ફેતેહ=જીત	સરદાર=ઉપરી
તીર્થ=પવિત્ર જગો	પ્રાર્થના=માગણી	નાસમાગ=નાસાનાસ
ધન=દોલત	તડંગધુમ=ડંકો વગાડતાં	કુંવરી=રામની છોકરી
ભાબી=માઈની વહુ	તેમાંથી નીકળતો	બહારૂરી=હોશિયારી
વતન=જન્મભૂમિ	અવાજ	વરમાળ=વરને કન્યા જે
ઓર્ચીતી=એકદમ		માળા પહેરાવે છે તે

સાર—જતે પેદા કરી ખાવાની ધન્યજી રાખવી.

પાઠ ૩૧.	ધાસચારો=ધાસ વગેરે	ખાખોટીઉં=પાણી ભરા-
ફેડકો=ચોપડું પાણી	લહેર=સપાટો	એસા નાનો ખાડો
તથા જમીનપર રહે-	લડુકતો તડુકતો=લહેકાતો	જીવ=પ્રાણુ
વાર પ્રાણી	આલ આલતો	અઢાક=કોઈ વખાણુ કરે
		તેમ અઢે તેવી

# ૧૮] બીજી ચોપડીના ડિક્ટેશન શિક્ષક ત્રણ આના.

કુલાવી=મોટું કરી	બોલ=જળ	ગમ=શક્તિ
બોટા=ઠીકરા	મમત=જીવ; હઠ	ઉપરાંત=વધારે

સાર—ગમ ઉપરાંત કામ કરે તો મરે, નહિ તો માંદો પડે.  
માટે ગમ ઉપરાંત કામ કરવું નહિ.

પાઠ ૩૨.	વાત=લાગત	જેમ તેમ=ગમે તેમ
ભિખારી=બીખ માગનાર	મલમલ=ઝીણું સુતરાઉ	બેદરકાઃ=બેપરવા ગરજ
તળાવડી=નાનું તળાવ	કપડું	વગરનો
લપસી=ખસી; સરી	બધારો=પસીનો; પરસેવો	કસ=કેંસ
ધ્રૂજતો=કાંપતો; થરથરતો	સાહુકાર=રૂપીઆ ધીર-	જાતે=પોતે
આદી=જાડું લુગડું; દોટી	વાનો ધધો કરનાર	

સાર—(૧) કપડાં મેલાં પહેરવાં નહિ. (૨) કપડાં ગમે તેમ પહેરવાં નહિ. (૩) કસ કે બોરીયાં છુટાં ન રાખવાં. (૪) ટોપી બરાબર ધાલવી.

પાઠ ૩૩.	સ્રો=ઘેરી	વહેળો=નાની નદી
આલસ=હિંદુની ઉંચી	પગલાં=પમનાં તળીઆંનો	શેલો=શિલા; પથર
જાત	આકાર	ધોખી=લુગડાં ધોવાનો
ગણેલા=અનુભવમેળવેલા	અંગુઠીઆ=પગને અંગુઠે	ધધો કરનાર
સારો=લાયક	પહેરવાનું ધરેણું	ધોખાણુ=ધોખીની બાયડી
ધધો રાજમાર=વેપાર	જોડવાં=પગને અંગુઠે	રાજમારગ=મોટો રસ્તો
વણજ	તથા તેની જોડેની	કુંકડું=પાસે; નજીક
જડતો=સૂઝતો; માલમ	આંગળીએ પહેરવાનું	છેક નજીક=વણજ પાસે
પડતો	રૂપાનું ધરેણું; વેઠ	ખંતીલા=કાળજીવાળા
દેશાવર=પરદેશ; બીજો દેશ	નિશાની=એકાદી	મેળવ્યા=પેલા કાષા
દોરીને=હાંકીને		

સાર—ધ્યાન રાખી જોવાની અને તે ઉપર વિચાર કરવાની ટેવ રાખવી.

પાઠ ૩૪.	ધાટ=પહાડ ઉપર ચઢવા	રંગ=શોભા
મહિમા=મોટાઇ	ઉતરવાનો રસ્તો;	મેદાન=ખુલ્લી લાંબી
જગપતિ=જગતનો ધણી;	ઓવારો	પહોળી જગા; યોગાન
પરમેશ્વર	રળિઆમણી=શોભિતી	તરતાં=પાણી ઉપર રહેતાં
જગ=દુનિયા	વાટ=રસ્તો	મહી=માં
રચી=અનાવી	શીતળ=ઠંડો	આંખડી=આંખ
રચના=અનાવટ; ગોઠવણ	સાર=સારી	આવણું=આવાનું; ખોરાક
નવરંગી=તરેહ તરેહના	સ્વર્ગ=સુરજ	સાથ=સાથે
રંગના	વરસાદ=મેહ; મેઘ	કળા=છીકમત; યુક્તિ
તરુપાન=ઝાડનાં પાંદડાં	ઝૂલતાં=ઘટકતાં	કળી શકાય નહિ=સમજી
પા'ડ=પહાડ	મધુર=ઠાનને સાર લાગે	શકાય નહિ
કરાડ=કરાડા; ગુફા	એવું; મીઠું	સરજી=પેદા કરી
સિંધુ=હરીઆ; સમુદ્ર	નાદ=અવાજ; સાદ	સરજનહાર=પેદા કરનાર;
સરિતા=નદી	કળા=તેજ; અજવાળું	પરમેશ્વર

### પાઠ ૩૪. પરમેશ્વરની મોટાઇ.

**સમજીતી**—જગતના અનાવનાર પરમેશ્વરે આ દુનિયામાં ધણીજ સારી અનાવટ કરી છે, તેણે આ દુનિયામાં નાના મોટા એમ ધણી જાતના જીવો અનાવ્યા છે. (૧) તરેહવાર રંગના ખીસ્તાં ફૂલો, ગાયન ગાતાં પક્ષીઓ, અને સારા રંગવડે શોભતાં ઝાડનાં પાંદડાં, તથા પક્ષીની પાંખો તેણે અનાવ્યાં છે. (૨) પરમેશ્વરે મોટા પહાડો, કરાડા, હરીઆ, નદી, પહાડમાંથી જવા આવવાના રસ્તા, શહેર અને જંગલના રસ્તાની આ શોભિતી અનાવટ અનાવી છે. (૩) શિઆળામાં ઠંડો પવન સારી

## ૨૦] ચાથી ચોપડીના અર્થ સાદા સાત આના.

હાક આપે છે, અને ઉનાળામાં સુરજનો તાપ નહકી ધણે પડે છે. (૪) ચોમાસાની ઝતુમાં વરસાદ વરસે છે, ઝાડો પર ફળો લટકતા દેખાય છે. અને મોરનો મીઠો અવાજ સંભળાય છે. (૫) અજવાળીઆમાં ચંદ્રનું અજવાળું આનંદ આપે છે, અને અધારીઆમાં તારાના પ્રગલ્ભો રંગ શોભિતો દેખાય છે. (૬) રમવાને અને મોજ ભોગવવાને માટે મોટાં મેદાનો બનાવ્યાં છે. વળી પાણીમાં વેલા અને તેનાં પાંદડાં કેવં તરે છે ! (૭) હે પરમેશ્વર ! તેં જોવાને માટે આંખ આપી છે, સાંભળવાને માટે કાન આપ્યા છે, અને જોલવાને માટે જીભ આપી એ સારું કર્યું છે. (૮) વળી દાંત આપ્યા તેની સાથે ખોરાક આપીને બહુ ઉપકાર કર્યો છે; હે ! પેદા કરનાર પરમેશ્વર તેં જ્યુક્તિ કરી છે તે સમજી શકાય તેમ નથી. (૯) સાર—પરમેશ્વરે માણસ જાનના સુખને માટે દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ બનાવી છે, માટે તેનો પાડ વાળવા દરરોજ તેની ભક્તિ કરવી.

પાઠ ઉપ.	રેહોય=શે.બે	કુવારા=પાણી ઉચું
વિશાળ=લાંબા પહોળા	કોપલ=કાળા રંગનું મધુર	ઉડાડવા માટે બનાવેલો
છળેલ=છવાઈ રહેલી	રાગનું પક્ષી	ઘાટ
તાંબુ=કપડાનું ધર	કલોલ=મજા; આનંદ	નવરંગ=તરેહ તરેહના
તાડ=સાથી ઉચું ઝાડ	તીતર=તીણા રાગનું	રંગ
કેળ=કેળાનું ઝાડ.	પક્ષી	અપાર=ધણુંજ
પક્ષવ=પાંદડાં	વિશેષ=વધારે	મોર=આંખનાં ફૂલ
વનસ્પતિ=ઝાડ; છોડ	ખેશ=સરસ; સારી રીતે	કોર=ખાણુ
વેલા વગેરે	કેસુડો=ખાખરના ફૂલનો	ચાંદની=ચંદ્રમાનું
ધરી=પહેરી	ઘોળાને=હાવાને	અજવાળું

પાઠ ૩૫. પાનખર ઋતુ. (વસંત ઋતુ)

**સમજુતી**—મોટા વડના ઝાડ પર પથરાએલા વેલા તે જણે તંબુ ઉભો કર્યો હોયની ! એવું દેખાય છે, તંબુપર જેમ ધન્ય, વાવટા ફરકતા હોય, તેમ કેળ, નાગિએરી અને તાડનાં ઝાડ તે ધન્ય ને વાવટા જેવા જણાય છે. (૧) ઝાડનાં પીળાં અને પાકાં પાંદડાં હોય તે ખરીને જમીન પર પડે છે. પછી ઝાડને નવાં પાંદડાં આવે છે, તેથી ઝાડ શોભિતાં દેખાય છે. (૨) વસંત ઋતુમાં જુનાં પાંદડાં પાકાં થવાથી ખરી પડે છે અને તેને બદલે નવાં પાંદડાં ફૂટી નીકળે છે. કોયલ મધુર શબ્દ બોલે છે; તીતર કબુતર અને બીજાં ધણાં પક્ષીઓ સારા રાગથી ગાય છે, અને સારી રીતે નાચે છે. (૩) લોકો કેસુડાનાં ફૂલનો કેસુડો રંગ ધોળાને હોળી રમે છે, એટલે રંગની એક બીજા પર પીચમરી મારે છે. બાગમાં ડુવારા ઉડાડે છે; અને બગીચો તથા ચોડમાં પાણી છાંટે છે. મતલબ કે પાણીનો છંટકાવ કરે છે. (૪) ભમરાઓ ગું ગું અવાજ કરે છે, અને ઝાડો પર ધણા તરેહવાર રંગો દેખાય છે; આંખો ઉપર મોર આવવાથી તે શાભે છે, અને ચોતરફ ચાંદની શોભી રહી છે. (૫) માણસો લહેજતથી-ખુશીથી શિખંડ ખાય છે અને ઠંડું પાણી પીએ છે, પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફના પવનથી શરીર સુખી થાય છે. (કારણ પશ્ચિમ અને દક્ષિણમાં દરીઓ હોવાથી પવન ઠંડો આવે છે.)

પાઠ ૩૬.

ટુકરો=જમીન વધીને  
ઉંચી થઇ હોય તે  
પડછાયો=એ.જો  
એ.જો=પડછાયો

પીઠ=વાંસો

ઉગમણી=પૂર્વ; સુરજ  
જે દિશામાં જો છે તે  
આથમણી=પશ્ચિમ;  
સુરજ જે દિશામાં

આથમે છે તે

ઉત્તર દિશા=પૂર્વ દિશા  
તરફ મોં કરી ઉભા  
રહેતાં જેણી ગમડાઓ  
હાથ આવે તે.

દક્ષિણ દિશા=પૂર્વ દિશા	જંમણો હાથ આવે તે.	તારો એકની એકજ
તરફ મોં કરી ઉભા	ધ્રુવનો તારો=ઉત્તર	જગાએ ઝીણો ઊગતો
રહેતાં જોણી તરફ	દિશામાં આકાશમાં જે	દેખાય છે તે.

**સવાલ—**પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઝોળખવી ? પડછાયો સુરજથી કય દિશામાં હોય ? લાંબામાં લાંબો અને ટુંકામાં ટુંકો પડછાયો કયારે હોય ? ઉત્તર દિશા શી રીતે જાણવી ? દહાડે દિશાઓ શા ઉપરથી જાણી શકાય ? રાત્રે દિશા શા ઉપરથી જાણી શકાય ? સામ-સામી દિશાઓ ગણાવો.

<b>પાઠ ૩૭.</b>	મથજે=ટોચે	જગા
એસતું વર્ષ=કારતક સુદ ૧	કુટ=આરઘ્ય; અડધોગજ	મધ્યમાં=વચમાં
દાંડી=પંખાની હાથમાં	લાંબાધ=લાંબાપણું	પગથીઉં=નાની ઝોસરી
પકડવાની લાકડી	પહોળાધ=પહોળાપણું	થોર=થુવેરીઆ
માપ=મરતર	ઈચિ=તસુ; સવાકા જેટલી	કરા=ભીંત; દિવાલ

**સવાલ—**નકશામાં ઉત્તર દિશા કયાં હોય છે ? નકશામાં નીચે કય દિશા હોય છે ? ઉત્તરની સામે કય દિશા ? પૂર્વ ને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઝોળખવી ? નિશાળનો નકશો શી રીતે કાઢશે ?

<b>પાઠ ૩૮.</b>	ચાલતી ગાડી	ખેતર=અનાજ પાકે છે
ધોરી=સરિયામ	નિશાન=એધાણુ	તે જગા [જગા
આગગાડી=વરાળથી	સમજ=સમજણુ; બાન	ગોચર=ગાયને ચરવાની

**સવાલ—**રસ્તો બતાવવાને બેવડી લીટી શા માટે દોરવી ? નદી કેવી જમીન તરફ વહે ?

<b>પાઠ ૩૯.</b>	જગા; ચરો; ખીડ	વાડી
વગડામાં=ઉર્જડ જગામાં	આંખાવાડી=આંખાના	નિચાણુમાં=ઢળતી
પોપડો=ઢોરને ચરવાની	ઝાડ ઘણાં હોય એવી	જગામાં



ઢાળ=ઢાળાવ	વહેણુ=રેસો; પ્રવાહ	મસ=ધણું
દહેરં=દેવળ	ચાલાક=ચંચળ	ઘશાન=ઉત્તર અને પૂર્વ
કાંઠે=કિનારે	પાર=કાંઠો; કિનારો	દિશા વચ્ચેનો ખુણો
લાઠું=કાંઠા પરની ખેડવા	પાળ=કોરણુ	નજરે પડયા=દેખાયા
લાયક જગા	ડાંગર=ભાત	મુગમ=સહેલું

સવાલ—પવન કઈ દિશા તરફ વાતો હતો તે શા ઉપરથી કહ્યું ? ટાઢો પવન લાગવાનું કારણ શું ? તળાવ કોને કહેવું ? નદીને કેટલા કાંઠા હોય અને તે કયા કયા ? જમણો અને ડાબો કઈ શી રીતે જણી શકાય ? નદી શા કામમાં આવે ? જ-ત્રીજી ચોપડીના ૪૦ મા પાઠની કવિતા વાંચો. ખુણા કેટલા છે અને તે કયા કયા ? કઈ કઈ દિશાઓની વચ્ચે ખુણા હોય નહિ ?

પાઠ ૪૦.	મામલતદાર=તાલુકાનો	મળીને થયેલો તે
વાળુ=રાતનું જમવાનું	ઉપરી અમલદાર; પટેલ	તાલુકે=મુખ્ય કચેરીએ
મમ્યું=ગોઠયું	તલાટીનો ઉપરી	હુંડી=રૂપીઆ મળવાનો
ચોરો=સરકારી કિતારાનું મકાન	ભરણું=પટેલ તલાટીએ ખેડુત પાસેથી મહે-	કામળ; મનીઓર્ડર
મુખી=પટેલ; ગામનો ઉપરી	સુલના રૂપીઆ લઈ એકઠા કર્યા હોય તે	માસ્તર સાહેબ=પોસ્ટ માસ્તર
મંધ=ખરાબ વાસ	તલાટી=ગામની વસુલાત ઉધરાવનાર	ટપાલી=કામળ વહેંચનાર
અંદોઅસ્ત=ગોઠવણુ	રાવણીઓ=વરતણીઓ	ગેરહાજર=હાજર નહિ તે
હવાલદાર=પટેલના તાબાનો સિપાઈ	તાલુકો=ધણું ગામ	માંદો=ખિમાર; રોગી
		દાકતર=અંગ્રેજી દવા જાણનાર

સવાલ—ચોરો એટલે શું ? મુખી, તલાટી, પોસ્ટ માસ્તર, દાકતર એ દરેકનાં કામ સમજાવો.

## ૨૪] પહેલી ચોપડીના “ડિક્શન શિક્ષક” અઢી આના.

પાઠ ૪૧.	અંગારા=સળગતા	ખોરાક=ખાવાની વસ્તુ
સોનેરી=સોનાના રંગ	કોયલા	તાજી=તરતની
જવો પીવો	ઝળકતો=ઝળકતો	લહેર=સપાટા
ખેડુન=ખેતીનું કામ	ઢાતણપાણી=ઢાંત સાફ	ધંધો=રોજગાર; વેપાર
કરનાર	કરવા તથા મોઢું	જન=માણસ
હજન=જમીન ખેડવાનું	ધોવું તે	નમતો=આથમતો
ઓગર	ઝાડીને=ઝપટીને	ધોંધાટ=અવાજ

**સવાલ—**સુરજ ઊગતા પહેલાં પૂર્વ દિશામાં વાદળ અને વાદળાંની કોરો કેવી જણાય છે? અજવાળું શેમાંથી આવે છે? સવાર થઈ શાથી જણાય છે? સવારમાં માણસ, પશુ, પક્ષી શું કરે છે? છોકરાઓએ પાઠ ક્યારે કરવો જોઈએ? સાંજ પડી ક્યારે કહેવાય? સુરજ ઊગતાં અને આથમ્યા પછી થોડું અજવાળું રહે છે તેને શું કહે છે? (જ. ઝળઝળાઈ) સાંજના દેખાવની વાત કહો.

પાઠ ૪૨.	ગુંગળાઈ=અકળાઈ	લરવાડ=ધેટાં; બકરાં
વાતો=કુંકતો	ઝપાટો=સપાટો	ચરાવનાર
જેરથી=ઝડપથી	તોફાન=પવનનું બહુ	ધસડી=ખેંચી
ઠરી જાય છે=ઠંડા પડી જાય છે.	જેરથી વાવું તે	ધાન્ય=અનાજ
ટિકિટ=ઢાખલ થવાની ચિટ્ટી	ઉથલી=ગબડી; ફેરવાઈ	વહણો=મોટી હોડીઓ
	મૂળમાંથી=જડમાંથી	અકળામણ=મબરામણ
		વાદળાં=વરાળનો જથ્થો

**સવાલ—**હવા ક્યાં ક્યાં હોય છે? બધેજ હવા છે એ સાબીત કરી બતાવો. હવાની જરૂર કોને છે? હવા ન હોય તો શું થાય? પવન એટલે શું? હવા ને પવનમાં શો ફેર છે? પવનનું તોફાન ક્યારે થાય? પવનથી ચતા ફાયદા જેરફાયદા ગણાવો.

## મુરત જિલ્લાનો “ ભૂગોળ શિક્ષક ” ત્રણ આના. [૨૫

**સાર—**હવા વગર પ્રાણી જીવી શકે નહિ. માટે દયાળુ પરમેશ્વરે તે બધે ઠેકણે ભરી રાખી છે.

પાઠ ૪૩.	નિર્દય=દયા વગરનો	તળાઉ=નીચેનો ભાગ
કુખ=વીંટમણી	કડણુ=સખત	જંતુ=ઝીણાં જીવંત
ચુરો=ભુકો	ગાંગડો=ગઢો	વેહ=છિદ્ર
કણ=રબકણ	ઝાંખો=તેજ વગરનો	થર=પડ
જુટા=જુદા	કહેણી=કહેતી; કહેવત	ચાંચવો=જમીન ખોદ
અક્ષરો=લરફાર; ફરકતો	જન્મ=પેદાસ	વાનું ઓગર; તીકમ
પીગળતો=રસ થતો	હરીઓ=સાગર; સમુદ્ર	હુકીકત=વાત

**સવાલ—**ચાકનો સહેલાઈથી ભુકો કેમ થઈ શકે છે? ચાક પોચો છે તેથી શા ઉપયોગમાં આવે છે? ચાકને ભટ્ટીમાં નાખે તો શું બને છે? ચુનો શું કામમાં આવે? ચાક પાણીમાં ઓગળે કે નહિ? પાણીમાં ઓગળે એવા પદાર્થનાં નામ દો. જે પદાર્થ પાણીમાં ઓગળી જાય તે પદાર્થ કેવા કહેવાય? જ. દ્રાવ્ય. ન ઓગળે તે કેવા કહેવાય? જ. અદ્રાવ્ય. ચાકમાં કયો ગુણ છે કે જેથી તે પાણી ચૂસે છે? જ. છિદ્રાળુ. ખીજ કયા કયા પદાર્થો પાણી ચૂસે છે? છિદ્રાળુ પદાર્થનાં નામ દો. ચાક દેવતામાં પીગળી જાય કે નહિ? દેવતામાં પીગળે એવા પદાર્થનાં નામ દો. ઓગળવું અને પીગળવું એમાં ફેર શું? ચાકને ભોંય પર પછાડીએ તો શું થાય? ચાકમાં કયો ગુણ છે કે જેથી તેને પછાડવાથી ભાંગી જાય છે? જ. ખરડ. ખરડ ગુણવાળી ચીજોનાં નામ દો. ચાક શી રીતે બને છે? જે પદાર્થ જમીનમાંથી નીકળે તે કેવા કહેવાય? જ. ખનીજ. ખનીજ પદાર્થનાં નામ દો, ચાકનો ઉપયોગ તથા ગુણ કહો.

## ૨૬] ત્રીજી ચોપડીના ડિક્ટેશન શિક્ષક ત્રણ આના.

પાઠ ૪૪.	ગાળીને=રસ કરીને	ખાટી=ખટાશવાળી
દીપે=ધડે	કાતર=કાપવાનું ઓખર	ઝેરી=ઝેરવાળો
ખતરાં=ધાતુને દીપીને	ચંચુ=શિરોધ	સિક્કા=ચલણી નાણું
અથવા રસ કરી લાંબા	નાળચાં=નળી	ટંકશાળ=સિક્કા પાડવાની
ચોડા બનાવે છે તે	કચરોટ=મેટી થાળી	જગા

**સવાલ**—તાંબા પિત્તળનાં વાસણ બનાવનાર તથા વેચનારને શું કહે છે ? સુથાર, લુહાર, કુંભાર, સોની શેના ધટ બનાવે છે ? તાંબું ક્યાંથી નીકળે ? એ કેવો પદાર્થ કહેવાય ? તાંબાના ગુણ કહો. તાંબાનાં ક્યાં ક્યાં વાસણો બને છે ? તમારા ઘરમાં તાંબાનાં જે જે વાસણો હોય તે ગણાવો. તાંબાના કાટને શું કહે છે ? તેનો રંગ કેવો હોય છે ? તે ખાધામાં આવે તો શું થાય ? તાંબા પર કાટ શી શી રીતે ચઢે છે ? તાંબાના વાસણ પર કાટ ન ચઢે માટે શું કરે છે ? ક્લાઇનો રંગ કેવો હોય છે ? તાંબાના ક્યા ક્યા સિક્કા બને છે ? ટંકશાળ એટલે શું ? તાંબાનો ઉપયોગ કઈ કઈ ધાતુ બનાવવામાં થાય છે ?

પાઠ ૪૫.	ઓગળીને=રસ ચઢને	વાસણ; ચંચુ
ખાણુ=જમીનમાંથી ધાતુ	મળગરાં=ખડવાં; જેના	કાટ=કીટ
વજેરે કાઢવા માટે	વડે ખારણું ઉધડે	ક્લાઇ=ઝાંખા સફેદ
ખોદેલો ખાડો	દેવાય ત	રંગની ધાતુ
ઈનામ=ખૂશ થઈ આપવું	તાસકો=ઢાંકણું	માંજેલાં=ધસીને સાફ
તે; ભેટ	ખવાલી=લાંબું પીપ	કરેલાં
મેળવણી=મેળ	શિરોધ=સાંકડાં મેઢાતું	સસ્તું=સોંધું

**સવાલ**—ધાતુમાં ક્યા ક્યા ગુણ હોય છે ? ધાતુઓ ક્યાંથી નીકળે છે ? ધાતુ એ કેવો પદાર્થ કહેવાય ? પિત્તળ શી રીતે બનાવે છે ? પિત્તળનો રંગ કેવો હોય છે ? જસતનો રંગ કેવો હોય છે ? તાંબું ને

## ચોથી ચોપડીના “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના. [૨૭

પિત્તળ એમાં કઠણ કોણ ? શા માટે પિત્તળ વધારે કઠણ ? પિત્તળનું શું શું બને છે ? તમારા ઘરમાં પિત્તળનાં વાસણ હોય તેનાં નામ દો. પિત્તળ ઉપર કાટ ચઢે કે નહિ ? પિત્તળનાં વાસણને ક્ષાષ્ટ કરાવવાનું કારણ શું ? તાંબું અને પિત્તળ એમાં જલદી કોણ કટાય ? ઝાંખું કયું વહેલું પડે ? તાંબા અને પિત્તળનો શેરનો ભાવ કહો.

પાઠ ૪૬.	ગડી=ગાંઠ	ચમરી=છોડ ઉપરની
ધાસનું બગર=ધાસની પીઠ	સુગંધ=સારી વાસ	પાંખડી
ચરો=પોપરો; ધાસ	મોથ=સુગંધીદાર ધાસ	સુંવાળા=શીસી
ગિગવાની જગા; ખીડ	ખુજલી=ખસ	વાસ=સોડમ
કુમળું=નરમ	ધુપેલ=માથામાં ધાત્રવાનું	સુપડા=ઝાડકવાને વાંસની
છાવામાં=ઢાંકવામાં	સુગંધીદાર તેલ	ચીપ કે ધાસનું
વણીને=વળ દબને	અત્તર=સુગંધીદાર વસ્તુ-	બનાવે છે તે.
મુળીઆં=મૂળ	નો કમ	સોઢી=ચટાઈ
ધાર=અણી	દરો=એક જાતનું ધાસ;	પડા=ઝુડા
દાબ=દરબ	ધરો	કુટીને=છુંદીને
ઝીંઝવો=એક જાતનું ધાસ	જડ=મૂળ	મૂંજ=સરકટની પાંદડીને
ચરાઉ=ચરનારા	ફરી ફરીને=વારે વારે	પલાળી કુટેલી તે
ગંજ=ધાસના ઢગલા	ઉપલાણે=ઉપરનાભાગમાં	ખાટલા=ઢોલીઆ
	વાટ=રસ્તો	

**સવાલ—**જે ખેતરમાં દાબ ગિગે તે ખેતર શા કારણથી નકામું થઈ જાય છે ? દાબનાં મુળીઆં કેવાં હોય ? પાંદડીની કોર કેવી હોય છે ? કુમળું દાબ શું કામમાં આવે છે ? પાકટ થયા પછી શું કામમાં આવે છે ? દાબ શું કામમાં આવે છે ? ઝીંઝવો શું કામમાં આવે છે ને ? ક્યાં ગિગે છે ? એના મુળીઆ પર શું થાય ? એ ગડીને શું કહે છે ?

## ૨૮] પાંચમી યોપદીના “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના.

મોથ શા શા કામમાં આવે છે ? ફરો કાઢી નાખવા છતાં ફરીથી કેમ જીગી નીકળે છે ? સરકટ ક્યાં થાય ? સરકટ જનાવરના ખાધામાં આવે છે કે નહિ ? નહિ આવવાનું કારણ શું ? સરકટની સળીઓ સુકાયા પછી શા શા કામમાં આવે ? એની પાંદડાંની ફૂટીને પલાળે છે તેને શું કહે છે ? મૂંજ શા કામમાં આવે છે ? કયા કયા ઘાસ ખાટલા ભરવાના કામમાં આવે છે.

પાઠ ૪૭.	ખી=ખીઆં	ઢાંચરાં=મીઠું મરચું નાખી
વાવવા=રોપવા	ખાતર=ઘાસ છાણ વગેરે	જીવાર ખાજરીના
સાંઠો=જીવાર વગેરેનો	કાઢી ગએલો કચરો	કરેલા રોટલા
લાંબો દાંડો	પૂરીને=નાખીને	ખસલી=એક જાતનું
પરાળ=ખાતનું ઘાસ	લીલ=વગડામાં રહેનાર	ઘાસ
ગાંઠ=ગડી	નાગલી=ખાવટો [જાત	કડખ=જીવારનો સુકો
સળંગ=આખી	સામે=એક જાતના	સાંઠો
પેર=પેરીઠું	ઘાસનું ખી	રાતડીઓ=રાતી જીવાર
ગુચ્છો=ગુચ્છળું; જથ્થો	થેક=ચીઢા કે ટુંગળાનાં	ખીડ=ઘાસ ઝગવાની
નજર કરો=ધ્યાન આપો	મૂળની ગાંઠો	જમીન; ચરો; પોપડો

**સવાલ—**ખાજરી, જીવાર અને ડાંગરના છોડનો ઘાસની સાથે સુકાવેલો કરો. આપણે અનાજ ખાધએ છીએ તે શું છે ? ઘાસનું ખી નાનું અને અનાજનું મેટું હોવાનું કારણ શું છે ? મહીકાંઠો ક્યાં આવ્યો ? મહીકાંઠાના બીજ લોક ક્યું ક્યું અનાજ ખાય છે ?

પાઠ ૪૮.	એક સામટું=સાથે લાગુ	દાણો=જીવાર અડધ વગેરે
સખત=મહુ	લાણુ=સુરજ; સૂર્ય	કોઠ=ઢોર બાંધવાની જગ્યા

# બીજા ધોરણ માટે અકર્ગણિતનાં મનોચલ પાંચઆના. [૧૬]

નીરં છું=નાખું છું	આસ=ખેતરમાં હળે કરી	નીપળવે=પકવે
છાશ=હાડીમાંપાણીનાખી	પાડેલા આડા ઉભા	અત્ર=અનાજ
વક્ષોવી બનાવે છે તે	લિસેટા	ધરે=પહેરે
કૌવત=જોર	હળપુણી=હળમાં લોઢાની	સહે=બમે; વેઠે
ચવડું=હળના નીચેના	કાસ હોય છે તે	હટું=જાપરો
ભાગમાં કાશની સાથેનું	ધુંસરી=જોડાએલા બળ-	ઉત્તમ=સૌથી સારી
અણીવાળું લાકડું	દની ખાંધ પર જે	પર=પારકો
આળસુ=સુસ્ત	આડું લાકડું હોય છે તે	ઉપકારી=આભારી
સડ=હળમાંનો વચમાંનો	છોટા=હળને છેડે પકડ-	દીએ=આપે
લાંબો સોટો; અહાલ	વાને ખીલી જેવું હોય	શીખ=શિક્ષામણ
	છે તે; હસેડી	ખંત=ગ્રાળજી
	તાત=ખાપ	

જગતનો તાત ગણાય એટલે જેવી રીતે ખાપ છોકરાનું પોષણ કરે છે. તેવીજ રીતે ખેડૂન ધાન્ય ઉપજાવી આખા જગતનું પોષણ કરે છે. ખેતીને ઉત્તમ કહેવાનું કારણ એ કે એ ધધો સ્વતંત્ર છે ને અનાજ જેવી જીવવાને ધણી કામની વસ્તુને નીપજાવે છે.

**હળની હડીકત**—હળના મુખ્ય બે ભાગ છે. હળના પાછલા ભાગને તુંચું અને આગલા ભાગને સડ કહે છે, સડની લંબાઈ ૧૦ ફુટ અને તુંગાની લંબાઈ ૪ ફુટ હોય છે, જાડા ભાગમાં સડનો છેડો ઘાલે છે. તુંગામાં હળપુણી, ચવડું અને કસવાળો હોય છે. હળપુણી લોઢાની હોય છે, ને તે નીચેને છેડે ચવડાની ઉપર રહે છે, ચવડું પણ અણી દાર ને ત્રણ પાસાવાળું હોય છે. સડને ખીજે છેડે ખીલો હોય છે, તેને સગન (સંબંધીઓ) કહે છે, તેને ધુંસરં ખાંધે છે, ધુંસરં બળદની ખાંધપર મૂકે છે. ધુંસરં બળદની ખાંધ ઉપરથી ખસી ન જાય

માટે ધુંસરાને બંને છોડે લાકડાની સમોલ હોય છે, તે બળદની ડોકે બેતરથી બાંધે છે. હળપુણી બલદી ધસાઇ કે ભાંગી ન જાય માટે લોઢાની કરે છે. તુંગાના ઉપરના ભાગમાં મુઠ્ઠીમાં આવે એવો લાકડાનો ગોળ કકડો બેસાડેલો હોય તેને છડો કહે છે. હળ લાંકતી વખતે ખેડૂત છડાપર ભાર દે છે, તેથી હળપુણી ભોંયમાં ઉતરે છે, અને જમીન ખોદાઇને પોચી થાય છે ને ચાસ પડે છે.

**સવાલ—**હળનું ફોઈંગ પાડી તેનાં દરેક ભાગ પર નામ લખો. હળના દરેક ભાગનો ઉપયોગ સમજાવો.

### ખેડૂત વિષે.

**સમજૂતી—**અરે ! ખેતી કનાર, તું ખરેખર જગતનો આપ ગણાયો છે. કારણ કે તું ખેતી કરે છે, તેથી બધા પ્રાણીને ખોરાક મળે છે. આ આખી દુનિયાનું પોષણ કરનાર પણ તું જ જણાય છે. (૧) તું કપાસ, ફળ, ફૂલ, ઘાસ અને અનાજ પકવે છે, તોજ બધા પ્રાણીઓ અનાજ ખાય છે અને માણસો ખુશીથી કપડાં પહેરે છે. (૨) તું વરસાદ ને તડકો વેઠે છે અને વળી ધણી મહેનત કરે છે. તેથી તું શરીરે બબરો બને છે, અને હંમેશાં સંતોષથી ફરે છે, એટલે સંતોષી રહે છે. (૩) ખેતી નકકી સૌથી સારી છે, વળી તે પારકાના પર ઉપકાર કરનારી છે; તું કાળજીથી ખેતી કરે છે અને જગતને સારી શિખામણ આપે છે, કે તમે મારી પેઠે મહેનત કરશો તો બજાર, સંતોષી અને પારકાનું બહું કરનારા થશો.

**સાર—**કહેવતે છે કે “ઉત્તમ ખેતી, મધ્યમ વેપાર, નફદટ નોકરી, નિદાન બીજ, એટલું ન આવડે તો દલાલી શીખ.”



પાઠ ૪૯.	કપારડા=કપારા	ભરડીને=મચડીને
પાળ=કોરણુ	ધર=કુમળા છોડ; તર	છોડા=છોતરાં
લીલાંછમ=ધણાંજ લીલાં	ઝીલવો=ખમવો	

**સવાલ**—ડાંગર શી રીતે વાવે છે ? ધર એટલે શું ? ડાંગર ક્યારામાં શા માટે રોપે છે ? ડાંગરના છોડ પાકે ત્યારે કેવા રંગના થાય છે ? ડાંગર પાક્યા પછી શું શું કરે ત્યારે એખા થાય છે ?

પાઠ ૫૦.	વેંત=ખિલ્લસ	કુકર=શુંડ
કોલુ=શેરડીનો રસ	આંખ=કળી	શિઆળવાં=શિઆળ
કાઢવાનો સંચો; કોલ	પીત=પાણીથી થતું	સંભાળ=તપાસ
પડછા=પાંતરાં; રસ=કસ	કરસણુ શાક વગેરે	પાકટ=પાકી
સંબંધી=વિષે; બાબત	તરકારી=શાક	તાવડો=મોટો પેણો
પેર=ગદેરી	માસ=મહીના	છારી=પડ

**સવાલ**—શેરડી શી રીતે રોપે છે ? શેરડીની આંખ બતાવો. કોલુ એટલે શું ? કોલુ શેતું બને છે ? શેરડીમાંથી રસ શી રીતે કાઢે છે ? રસનો ગોળ શી રીતે બનાવે છે ?

પાઠ ૫૧.	ભાવ=હોંસ	બેર=શક્તિ
તકરાર=વઢવાડ; રકઝક	સારા=સાળ	નકામો=ફેગટ
વઢવા=બડવા	લોટ=આટો	હિસાબ=ગણતરી
ધીમા=શાંત	કણુક=રોટલી કરવા માટે	ઉપયોગ=બુઝર
ઢિબળો=સફેદ	બાંધેલો લોટ	પૈસાદાર=તાલેવંત

**સવાલ**—માંદા અને દાંત વગરના માણસને કયો ખોરાક વધારે ઉપયોગી છે અને તેનું કારણ શું ? ભાત શી રીતે બનાવે છે ? રોટલી શેની બનાવે છે ? ધઉની રોટલી શી રીતે બનાવે છે ? ગરીબ માણસો ધઉ કેમ ખાતા નથી ?

## ૩૨] સુબધ ઇલાકાની ભુગોળની પ્રત્નોત્તરમાળા ૪૧૧ આના.

પાઠ પર.	ઈચ્છા=મરજી	નિશાળ=શીખવાનું ઠેકાણું
મધપુડો=મધમાખીને	નર=પુરુષ	મનોહર=મોહ પમાડનાર
રહેવાનું ધર	છપ્પુણાવાળાં=છપ્પુણાનાં	રચે=બનાવે
લટકતો=ટિંગાતો	આકારના	તત્કાળ=તરત
વાધરી=શિકારી	જન્મ=જિંદગી; અવતાર	ચૂસી=શોષી
કામળો=છીનનું લુગડું	રક્ષણુ=અચાવ	સરે=થાય
ધુણી=ધુમાતો દેવતા;	ડંખ=ચટકો	ગુણુ=ફાયદો; લાભ
સળગતાં છાણું વગેરે	પેસવા=દાખલ થવા	તમામ=બધું
ધરખાર વમરનાં=રખડતાં	દયા=રહેમ	તજે=છોડી દે
પારકો=પરાયો; બીજનો	કવિતાના અર્થ.	ઉદ્યોગી=મહેનતુ
ચીજ=વસ્તુ	હુનર=કસબ; કારીગીરી	પંકાય=વખણાય

### મધમાખી.

**સમજીતી—**હે ! મધમાખી તું મહેનતુ છે અને વળી કારીગીરીની નિશાળ છે, (કારીગરીની નિશાળ કહેવાતું કારણ એ કે મધપુડાના ખાના જેવી કારીગરી માણસથી પણ બરાબર થઈ શકે નહિ) મનને મોહ પમાડે એવો મધપુડો બનાવે છે, અને તરતજ તેમાં રસ મૂકે છે. (૧) મીઠું મધ ચૂસી લઈને મીણુ બનાવે છે, તેથી એટલે મધ અને મીણુથી ધણું કામ થાય છે અને તે ધણેજ ફાયદો કરે છે. (૨) તું નાનું સરખું જીવડું છે, પણ ધણું મેઠું ઉપયોગી કામ કરતું જણાય છે. વળી તું કાઠી ને ચોકખી દેખાય છે અને જરાપણ આળસ કરતી નથી. (૩) કાઠી, કરોળીઆ, અને મકોડા, વગેરે જે મહેનતુ જીવડાં કહેવાય છે, તેમાં પણ તુંજ વખણાય છે. મતલબ કે એ બધાં જીવડાં કરતાં તું વધારે મહેનત કરે છે. (૪) સાર—માણસે ઉદ્યોગી અને હુનરી થવું.

## ચોર્યાસી તાલુકાના ભૂગોળ શિક્ષક બે આના. [ ૩૩ ]

**સવાલ—**મધપુરા કોણ બનાવે છે અને તે ક્યાં ક્યાં બાંધે છે ? મધ ક્યાંથી લાવે છે ? મીણુ શેમાંથી બનાવે છે ? મધપુડામાં કેટલી જાતની માખીઓ હોય છે અને તે કંઈ કંઈ ? રાણીતું કામ શું છે ? મધપુડાનાં ખાનાં કેટલાં ખુણાવાળાં હોય છે ? ખાનાં કેટલી જાતનાં હોય છે ? ઈંડાં ક્યાં ખાનામાં મૂકે છે અને તે કોણ મૂકે છે ? મોટા ખાનામાં ક્યાં મૂકવામાં આવે છે ? રાણી અને કામ કરનારી માખીમાં શો ફેર હોય છે ? કામ કરનારી માખીઓ શું શું કામ કરે છે ? નર અને માખીમાં શો ફેર હોય છે ? નરને મારી નાખવાનું કારણ શું ? મધ અને મીણુનો ઉપયોગ કહો. મધમાખી પરથી આપણે શું શિખામણ લેવી.

<b>પાઠ ૫૩.</b>	<b>નખળું=કમળેર</b>	<b>બીકણુ=ખીએ એવો</b>
<b>શેખ=મુસલમાનની એક જાત</b>	<b>જોડાએલાં=સંધાએલાં</b>	<b>ધસીને દોડે છે=કુમલો કરે છે</b>
<b>ખતક=પાણીવાળી જગામાં રહેનાર પક્ષી</b>	<b>દાઢ=ખેવડા દાંત</b>	<b>માંજર=કલગી</b>
<b>પીછ=પીછાં</b>	<b>અણીદાર=તીણા</b>	<b>દીપે છે=શોભે છે</b>
<b>ચીકટ=ચિહાશ</b>	<b>ગાળી જાય છે=આખું</b>	<b>ખોતરવાની=ખોદવાની</b>
<b>લિંખતું=પક્ષાતું</b>	<b>ઉતારી દે છે</b>	<b>વગાણું વાય=સવાર થાય</b>
	<b>જાગવે=સાચવે; સંભાળે</b>	
	<b>ઢાંકી=છુપાવી</b>	

**સવાલ—**ખતક કેવી જગામાં રહે છે ? ખતકનું શરીર કેમ ભિંજતું નથી ? ખતક શું ખાય છે ? ખતકની ચાંચ કેવી હોય છે ? ખતકને પાંખ છે ત્યારે કેમ ઊડી શકતી નથી ? ખતકને કેટલા પગ હોય છે ? દરેક પગે કેટલાં આંગળાં હોય છે અને ક્યાં હોય છે ? આપણે પાણીપર ચાલી શકતા નથી અને ખતક શા માટે ચાલી શકે છે ? ખતક ખોરાકના કકડા કેમ ઢરી શકતી નથી ? મરઘા અને ખતકની ચાંચમાં ફેર શું ?

મરઘા પાણીપર કેમ ચાલી શકતા નથી ? મરઘી છે કે મરઘો તે શી રીતે ઝોળખી શકાય ? મરઘાં શા માટે પાળતા હશે ? મરઘાં કાણુ યાળે છે ? મરઘો ક્યારે ખોલે છે તે શું ખોલે છે ?

સાર—મરઘો ખોલે છે તે પરથી સવાર ને બપોર સમજાય છે.

પાઠ ૫૪.	માળો=પક્ષીનું ઘર	રઝળીને=રખડીને
કાખરી=કાજરચીતરી	ખુણેખોચરે=ખુણામાં	ફાયદો=ચુલુ
ફે=કપાસમાંથી કપાસીઆ	દરેક ફેરે=દરેક વખતે	વીણીવીણીને=શોધી
કાઠી લીધા પછી જે	ભુરા=આસમાની	શોધીને
રહે છે તે	ટપકાં=છાંટ	ભો=ખીક; ડર
તણખલાં=તરણું	લગી=સુધી	

સવાલ—ચકલીના શરીરના ભાગ ગણાવો. ચકલીની ચાંચ કેવી હોય છે ? ચકલી કેવા કેવા રંગની હોય છે ? ચકલીને એક એક પગે કેટલાં આંગળાં હોય છે અને કેવી રીતે હોય છે ? ચકલી ક્યાં રહે છે ? માળા શેના બનાવે છે ? ચકલી વરસમાં કેટલીવાર ઇંડાં મૂકે છે ? બચ્ચાંને ક્યાં સુધી ખવડાવે છે ? ચકલી શું શું ખાય છે ? ચકલી દરેક ફેરે કેટકેટલાં ઈંડાં મૂકે છે ? ઈંડાનો રંગ કેવો હોય છે ? ચકલી ખેડુતને શો ફાયદો કરે છે અને તે કેવી રીતે ? ચકલીને કોની કોની ખીક હોય છે ? ચકલી ને ચકલો ઝોળખવાની નિશાની કહો.

પાઠ ૫૫.	સપાટ=સરખી	મજલ=મુસાફરી; અંતર
દેખાવ=શોભા	લગામ=દોર	પાણીદાર=જેરવાળી;
ગરદન=ખોચી	તીણા=ધારવાળા	ઝડપથી દોડનાર
કેશવાળી=ધોડાની ગરદન	ચપટા=ખેડેલા	અરખી=અરખસ્તાની
પરના વાળ	ભુસું=ચુલું	નીમકહલાલ=ખાય તેનું
નોકર=સંગીન	દાણા=અનાજ	બહું કરનાર; ધણીનું

બહુ ચાલનાર	શરત=હોડ; હારજીત	જીન=ચામડાનું પલાણુ
ધણી=માલીક	ટટી=કામડાની વાડ	સવારી કરે છે=મુસાફરી
પ્રીતિ=હેત; પ્યાર	કુદાવે=ફલંગ મરાવે	કરે છે

**સવાલ—**ઘોડાની ગરદન પરના વાળને શું કહે છે ? કેશવાળી કોને કહે છે ? ઘોડા સપાટ જમીનપર સપાટાખંધ દોડી શકવાનું કારણ શું ? એના કાન કેવા હોય છે ? લગામ ક્યાં ધાસે છે ? ક્યા હાંત વડે ખોરાક કાપે અને ક્યા વડે ચાવે છે ? ઘોડો શું શું ખાય છે ? નાળ શા માટે જડાવે છે ? ઘોડાનો રંગ કેવો કેવો હોય છે ? ઘોડાની કમ્પ કમ્પ જાતો છે ? ઘોડામાં ક્યા ક્યા ગુણ છે ? ઘોડો શા શા ઉપયોગમાં આવે છે ? ઘોડો કેટલા વરસ સુધી જીવી શકે છે ?

<b>પાઠ પઢ.</b>	<b>ખોંખારે=હણદણે</b>	<b>ધીરજવાળું=દુઃખ ખમ-</b>
શોક=શાહુકાર	ભુકવું=ગધેડાનું ખોલવું	નાર [ચાલનાર
નાળખંધ=નાળ જડનાર	અડીઅલ=અડી નય	કલાગરં=કલા પ્રમાણે
ખરી=જતાવરના પમના	એવું; જીદી; હઠીલું	ટટું=નાનો ઘોડો
તળીઆનું હાડકું	ટોડ=અક્કલ વગરનો	ખચ્ચર=ગધેડીને ઘોડાના
ફેર=તફાવત; ફરક	નવાધ=અચરતી	સંગમથી પેદા થયેલો તે
જુમખો=જયો	મહેનતુ=મહેનત કરે એવું	વાળ=નિમાળા; બાલ

**સાર—**ઘોડો, ખચ્ચર અને ગધેડાનો મુકાબલો—ત્રણેને જે આંખ, જે કાન, ડોકું, મોં, માથું, પીઠ, પુછડું, અને ચાર પગ હોય છે. ત્રણેનું મોં લાંબું હોય છે, ત્રણેના શરીર પર ટુંકા વાળ છે. પમને તળીએ જોળ દાખડા છે. ઘોડા અને ખચ્ચરના ડોકપર કેશવાળી હોય છે. ઘોડા અને ખચ્ચરના પુછડાપર મોટા લાંબા વાળ આપે પુછડે હોય છે. ઘોડા અને ખચ્ચર કરતાં ગધેડાના કાન મોટા હોય છે. ગધેડા કરતાં ખચ્ચર મોટું, ને ખચ્ચર કરતાં ઘોડો મોટો હોય છે.

## ૩૬] ચોથી ઓપડીના અર્થ સાડા સાત આના.

પાઠ ૫૭.	ભાગ	છેડો=નાકું
ગોફળ ગાય=પરમેશ્વરની ગાય.	તાળવું=મોઢાની અંદરનો ઉપલો ભાગ	મૂળ=શરઆત
વાનાં=વરતુ	ભવાં=ભમર; આંખ ઉપ-	ગળું=મોચીની પછવાડેનો ભાગ
ધડ=મોચીથી પગ સુધીનો ભાગ	રના કમાનદાર વાળ પોપચું=આંખનું ઢાંકણ	વચ્ચેગાળે=વચ્ચોવચ્ચ કેડ=કંમર
ડોકું=ધડની ઉપરનો	ખાળે=અટકાવે	ઢીંચણુ=ધુંટણુ

**સાર—**શરીરના મુખ્ય બે ભાગ ડોકું ને ધડ છે. ડોકામાં માથું (માથા ઉપરનો ભાગ ખોપરી કહેવાય છે. તે પર વાળ ભીગે છે.) કપાળ, લમણાં, કાન, આંખ, નાક, મોઢું, (મોઢાની અંદર જીભ, દાંત અને તાળવું છે) ગાલ, ગળું, મોચી, દાઢી, અને હડપચી છે. ધડમાં બે હાથ, ખભા, બગલ, છાતી, પેટ, કુંડી, પેદુ, કેડો, વાંસો, બે પગ, જાંઘ, ઢીંચણુ, નળો, પાટલી, તળીઈ, એડી અને ધુંટી છે.

પાઠ ૫૮.	વરતુનું કંઈપણ જ્ઞાન	ધ્યાકો=અવાજો
ઘીંદ્રિય=જે વડે કોઈ	ફીકર=ચિંતા [થાય તે	જ્ઞાન=સમજ

**સવાલ—**ઘીંદ્રિયો કોને કહેવી ? ઘીંદ્રિયો કેટલી છે ને તે કઈ કઈ ? આંખ, કાન, નાક, જીભ અને ચામડીનો ઉપયોગ કહો. આંખ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય ? જ. રંગ, આકાર અને ચળકાટ. હાથવડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય ? જ. ભારે કે હલકું; પોચું કે કઠણુ; લીસું કે ખરખચડું; ટાઢું કે ઉતું; અને આકાર. કાન, નાક અને જીભ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણાય ? જ. નાક વડે વાસ; કાન વડે અવાજ અથવા રણકો; અને જીભ વડે સ્વાદ.

પાઠ પદ.	અને વાદળી રંગ	વાનું સુતરાઉ લુગડું
રંગરેજ=રંગારો	ઝાંખા=તેજ વગરના	ગળીનો રંગ=કાળો રંગ
છુટી=રમ	સેલા=દુપટ્ટા	વત્તા=વધારે
મૂળ રંગ=લાલ, પીળો	સાલ્સો=આયડીને પહેર-	ખુલ્લતા=ખુલાર પડતા

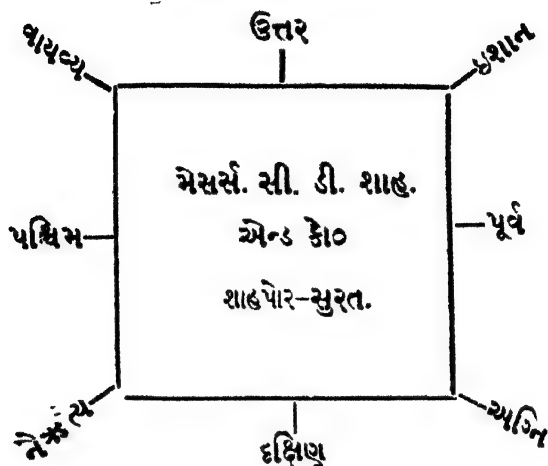
સવાલ—રંગરેજ શું કામ કરે છે ? મૂળ રંગ ગણાવો. કીરમજી રંગ બનાવવાની રીત કહો. કીરમજી રંગથી કયા કયા લુગડાં રંગાય છે ? કેસરીઆ રંગ શી રીતે બનાવવો ? કેસરીઆ રંગ કહેવાનું કારણ શું ? લીલો, નારંગી, તપખીરીઆ અને કલ્યાઈ રંગ શી રીતે બનાવવો ? ઘોળા રંગમાં થોડો કાળો રંગ મેળવીએ તો કયો રંગ બને ? ઝાંખો ભુરો રંગ શી રીતે બને ? ખુલ્લતો વાદળી રંગ બનાવો. ગુલાબી શું શું મેળવીને બનાવે છે ? મૂળ રંગથી બીજા રંગો કેવી રીતે બનાવે છે ?

પાઠ ૬૦.	જંગલી=સમજાણ	ગરજ સારે=કામ કરે
ઉધાડો=નાગો; લુગડાં	વગરના	લીંગડાં=મડાં પડ
પહેર્યા વગરનો	છાલ=કોડું	જામદાની=ઝીણું બુટ્ટા-
કાંતીને=તાર કાઢીને	રંગદાર=રંગવાળું	દાર લુગડું
દોશીવાણીઆ=કાપડીઆ	ઢાંચુ=કવર	ખારતો=સુતરાઉ કપડું
છીંટ=તરેહવાળું કપડું	ફવાંટી=ઝીણા વાળ	ખાદી=દોટી

સવાલ—લુગડાં પહેરવાથી શો ફાયદો ? બિન એટલે શું ? બિનનું કયું કાપડ બને છે ? ઘેટાંને ટાઢ કેમ વાતી નથી ? બિન સિવાય બીજાં શેનું કાપડ બને છે ? ૩ કયાં થાય છે ? જંગલી કોડો બિન અને રૂનાં લુગડાં પહેરતાં નથી ત્યારે કેવાં કેવાં લુગડાં પહેરે છે ? પશુ, પક્ષીને લુગડાં પહેરવાની જરૂર શા માટે પડતી નથી ?



## બૃગોળની શરૂઆત.



દિશા—(સ. ૧) દિશા કેટલી છે ? જ. ચાર. (સ. ૨) દિશાના નામ દો. જ. ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ, પશ્ચિમ. (સ. ૩) દિશા શા ઉપરથી જાણી શકશો ? જ. સુરજ ઉપરથી. (સ. ૪) સુરજપરથી દિશા જોળખવાની રીત બોલો. જ. જે દિશામાં સુરજ જાગે તે પૂર્વ; આથમે તે પશ્ચિમ; સુરજ સામું મોં કરી ઉભા રહેવાથી ગયા હાથ તરફની ઉત્તર, અને જમણા હાથ તરફની દક્ષિણ. (સ. ૫) રાતે શા વડે દિશા પારખશો ? જ. ધ્રુવના તારા ઉપરથી. (સ. ૬) ધ્રુવના તારા ઉપરથી દિશા જાણવાની રીત બોલો. જ. ધ્રુવનો તારો હંમેશાં ઉત્તર દિશામાં જાગે છે માટે એ તારા તરફની ઉત્તર, તેની સામેની દક્ષિણ; જમણા હાથપર પૂર્વ ને ગયા હાથપર પશ્ચિમ. (સ. ૭) જે ધ્રુવના તારાને નહિ જોળખતા હોય તો તેને માટે બીજું સાધન છે ? જ. હોઝાયન્ટ. (સ. ૮) હોઝાયન્ટપરથી કય



દિશા જાણી શકાય ? જ. ઉત્તર દિશા. (એની સોય હમણાં ઉત્તર દિશા પર રહે છે) (સ. ૯) દિશા જાણવાથી શું ફાયદો ? જ. ફલાણી જગાથી ફલાણી જગો કષ્ટ દિશાએ અથવા અમુક સ્થળથી અમુક સ્થળ કષ્ટ દિશામાં આવે તે માલમ પડે. (સ. ૧૦) નકશાની દિશા શી રીતે જાણવી ? જ. નકશા સામું મોં કરી ઉભા રહીએ તો માથા તરફથી ઉત્તર, પગ તરફની દક્ષિણ, જમણા હાથ તરફની પૂર્વ અને ડાબા હાથ તરફની પશ્ચિમ. સૂચના-ચિત્રમાં નકશાની દિશા બતાવી છે.

ખુણા—(સ. ૧) ખુણા કેટલા છે ? જ. ચાર. (સ. ૨.) ખુણાનાં નામ બોલો. જ. અગ્નિ, નૈઋત્ય, વાયવ્ય, ઇશાન. (સ. ૩) ખુણા પારખવાની રીત બોલો. જ. પૂર્વ ને દક્ષિણ વચ્ચે અગ્નિ, દક્ષિણ ને પશ્ચિમ વચ્ચે નૈઋત્ય, પશ્ચિમ અને ઉત્તર વચ્ચે વાયવ્ય, ઉત્તર અને પૂર્વ વચ્ચે ઇશાન.

### રાજકીય ભૂગોળના પ્રશ્નોત્તર.

મહેસુલી ખાતું—(સ. ૧) મહેસુલી ખાતું શું કામ કરે છે ? જ. જમીનની મહેસુલ ઉધરાવી તેનો હિસાબ રાખે છે. (સ. ૨) ગામની મહેસુલ ઉધરાવનારને શું કહે છે ? જ. તલાટી. (સ. ૩) તલાટીને મદદ કરનાર કોણ છે ? જ. મુખી. (સ. ૪) તલાટીના ઉપરીને શું કહે છે ? જ. મામલતદાર. (સ. ૫) મામલતદાર માજિસ્ટ્રેટ કયારે કહેવાય ? જ. ઇન્સાફતું કામ કરે ત્યારે. (સ. ૬) મામલતદાર પર કોણ દેખરેખ રાખે છે ? જ. આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર કે ડેપુટી કલેક્ટર. (સ. ૭) આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર અને ડેપુટી કલેક્ટરના ઉપરીને શું કહે છે ? જ. કલેક્ટર. (સ. ૮) કલેક્ટર શું કામ કરે છે ? જ. મહેસુલી, પોલીસ, મ્યુનિસિપલ,

## ૪૦] પહેલી ચોપડીના “ડિરેક્શન શિક્ષક” અહીં આના.

ધરિપતાલ, આંધકામ વગેરે ખાતાપર દેખરેખ રાખે છે. (સ. ૯) કલેક્ટર ઇન્સાફતું કામ કરે છે ત્યારે એ કયા અધિકારી કહેવાય ? જ. ડિસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ. (સ. ૧૦) કલેક્ટરને પોલિટિકલ એજન્ટ ક્યારે કહે છે ? જ. જ્યારે દેશી રાજ્યો સંબંધી કામકાજપર દેખરેખ રાખવાનું કામ કરે ત્યારે.

**પોલીસ ખાતું**—(સ. ૧) પોલીસ ખાતું શું કામ કરે છે ? જ. લોકોના જનમાલનું રક્ષણ કરે છે. (સ. ૨) ગામડામાં પોલીસ અધિકારી કોણ છે ? જ. પોલીસ પટેલ અથવા મુખી. (સ. ૩) તાલુકાના પોલીસના ઉપરીને શું કહે છે ? જ. ફોજદાર. (સ. ૪) ફોજદારપર કોણ દેખરેખ રાખે છે ? જ. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર. (સ. ૫) ફોજદાર અને પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરના ઉપરીને શું કહે છે ? જ. પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ.

**દિવાની ખાતું** (સ. ૧) દિવાની ખાતું શું કામ કરે છે ? જ. લેણદેણનો ઇન્સાફ કરે છે. (સ. ૨) તાલુકામાં લેણદેણનો ઇન્સાફ કરવાને કઈ કોર્ટ છે અને તેના ઉપરીને શું કહે છે ? જ. સેકન્ડ ક્લાસ સમ્પજજ કોર્ટ. એના ઉપરીને સમ્પજજ (મુન્સિફ) સાહેબ કહે છે. (સ. ૩) શહેરમાં સમ્પજજ કોર્ટો કઈ છે ? જ. ફર્સ્ટ ક્લાસ અને સેકન્ડ ક્લાસ. (સ. ૪) જિલ્લામાં ઇન્સાફ કરનાર મુખ્ય અધિકારી કોણ છે ને તે શું કરે છે ? જ. ડિસ્ટ્રીક્ટ જજ. તેઓ લેણદેણ સંબંધી ભારે દાવા અને ખૂન ચોરી વગેરેનો ઇન્સાફ કરે છે. (સ. ૫) ડિસ્ટ્રીક્ટ જજના હાથ નીચે એ ખાતાના કયા કયા અધિકારી છે ? જ. સમ્પજજ અને માજિસ્ટ્રેટ.

**વૈદક ખાતું**—(સ. ૧) વૈદકખાતું શું કામ કરે છે ? જ. માંદા માણસની માવજત કરે છે, તથા તેમને દવા આપે છે. (સ. ૨) તાલુકામાં વૈદક અધિકારી કોણ હોય છે ? જ. હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટ.

(સ. ૩) હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટના હાથ નીચે કોણુ હોય છે ? જ. કંપાઉન્ડર (દવા આપનાર). (સ. ૪) હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટના ઉપરી કોણુ અને તેઓ ક્યાં રહે છે ? જ. સિવિલ સર્જન, તે બિલ્લાના મુખ્ય શહેરમાં રહે છે.

**જાહેર આંધકામ ખાતું**—(સ. ૧) જાહેર આંધકામ ખાતું શું શું કામ કરે છે ? જ. સરકારી મકાનો, રસ્તા, પૂલો અને સડકો વગેરે બાંધે છે, તેમજ સમરાવે છે. (સ. ૨) એ ખાતા તરફથી તાલુકામાં કોણુ હોય છે ? જ. ઓવરસીઅર. (સ. ૩) ઓવરસીઅરના ઉપરીને શું કહે ? જ. એક્ઝિક્યુટિવ એજિનીઅર.

**કેળવણી ખાતું**—(સ. ૧) આસિસ્ટન્ટ માસ્ટરના ઉપરીને શું કહે છે ? જ. મહેતાજી (સ. ૨) નિશોની તપાસ રાખવા માટે બિલ્લામાં કોણુ છે ? જ. ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર. (સ. ૩) ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરને મદદ કરનાર કોણુ ? જ. આસિ. ડે. એ. ઇન્સ્પેક્ટરો અને તાલુકા માસ્ટરો.

**મ્યુનિસિપલ ખાતું**—(સ. ૧) મ્યુનિસિપાલિટી શું શું કામ કરે છે ? જ. રસ્તા સાફ રાખવાનું, દીવાખતી સળગાવવાનું, સડકોપર પાણી છાંટવાનું, લોકોની સુખાકારી સંભળાવવાનું, શરૂઆતની કેળવણી આપવાનું વગેરે. (સ. ૩) મ્યુનિસિપાલિટીનો ખર્ચ શાથી તબે છે ? જ. જકાત, જાજરો, ધરવેરો, નળવેરો, ગાડીવેરો વગેરેથી. (સ. ૩) મ્યુનિસિપાલિટી ક્યા ગામમાં હોય અને ક્યા ગામમાં ન હોય ? જ. પાંચ હજાર કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય ત્યાં મ્યુનિસિપાલિટી હોય અને એથી ઓછી વસ્તી હોય ત્યાં ન હોય. (સ. ૪) મ્યુનિસિપાલિટીનો કારભાર કેવી રીતે ચાલે છે ? જ. સરકાર તરફથી નિમાયલા

અને પ્રથમ તરફથી ચુંટી કઢાયલા સભાસદોથી. (સ. ૫) એ સભાસદો શા નામથી ઓળખાય છે ? જ. કૌન્સિલર. (સ. ૬) મ્યુનિસિપાલિટિમાં સૌથી ઉપરી કોણ અને તેને મદદ કરવાને કોણ કોણ હોય છે ? જ. પ્રેસિડન્ટ અને તેને મદદ કરવા ચીફ ઓફીસર, સેક્રેટરી, ઇન્સ્પેક્ટરો ને કારકુનો વગેરે હોય છે.

**લોકલફંડ ખાતું**—(સ. ૧) લોકલફંડ ખાતું શું શું કામ કરે છે ? જ. કુવા, તળાવ, રસ્તા, વગેરે બાંધવાનું તથા સમારવાનું અને કેળવણી આપવાનું. (સ. ૨) લોકલફંડ ખાતાનો ખર્ચ શેમાંથી ચાલે છે ? જ. સરકાર જમીન ઉપર જે મહેસુલ લે છે, તે પરંદર રૂપીએ દોઢ આનો લોકલફંડનો વધારો લે છે, તેમાંથી ચાલે છે. (સ. ૩) લોકલફંડનો વહીવટ કરનાર મંડળને શું કહે છે ? જ. લોકલબોર્ડ. (સ. ૪) લોકલફંડનો હિસાબ રાખનાર અધિકારીને શું કહે છે ? જ. લોકલબોર્ડ કલાર્ક.

**પોસ્ટ ખાતું**—(સ. ૧) પોસ્ટ ખાતું શું કામ કરે છે ? જ. કાગળો, બેંગીઓ, પારસલો, તથા પૈસા એક ગામથી બીજે ગામ લઈ જવા લાવવાનું તથા પૈસા સાચવી તેનું વ્યાજ આપવાનું કામ કરે છે. (સ. ૨) પોસ્ટ માસ્તરને મદદ કરનાર કોણ કોણ હોય છે ? જ. કારકુન, સિપાઈ, ટપાલી.

ઉપર સિવાય તારખાતું, જંગલખાતું, સરવૈખાતું, એગ્રિકલ્ચર ખાતું, આબકારી ખાતું, કસ્ટમ ખાતું, નીમક ખાતું, શીતળા ખાતું, રજીસ્ટર ખાતું વગેરે ખાતાં છે.

**બીજા ધોરણ માટે “અંગ્રેજીનાં મનોચત્ર” પાંચ આના.**

બ્યાખ્યા.

શેરી—સામસામી ધરોની હાર હોય તે.

મહોલ્લો—ધણી શેરી મળીને થએલો ભાગ.

પરું—શહેરનો પાછળથી વધેલો ભાગ.

ગામ—નાનાં નાનાં ધણાં ધરની વસ્તી હોય તે.

કસ્બો—તાલુકાનું સૌથી મોટું ગામ જેમાં ૫૦૦૦ કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય તે.

શહેર—જેમાં સારાં મોટાં બજારો, છોખંધ અને લારખંધ ધણાં ધરો હોયતે.  
તાલુકો—ધણાં ગામો મળીને થએલો ભાગ. જે મામલતદારના તાબામાં હોય છે તે.

જિલ્લો—કલેક્ટરના તાબાનો મુલક કે જેમાં ધણા તાલુકા આવેલા હોય છે તે.

બંદર—નદી કે દરીઆ કાંઠે આવેલું શહેર કે જ્યાંથી ધણો માલ વહાણુ મારફતે આવજા થતો હોય તે.

એજન્સિ—નાનાં દેશી રાજ્યોનો જથ્થો.

પોલિટિકલ એજન્ટ—દેશી રાજ્યપર દેખરેખ રાખનાર સરકારી અધિકારી.

તળાવ—જેની ચારે બાજુ જમીન ને વચ્ચે પાણી હોય તે.

બેટ—જેની ચારે બાજુ પાણી ને વચ્ચે જમીન હોય તે.

પહાડ—ધણા ઉંચા, લાંબા, પહેળા ટેકરા મળી થએલો ભાગ.

નદી—મીઠા પાણીનો રેલો પર્વત અથવા સરોવરમાંથી નીકળી નિચાણુ જગાપર થઇ મોટી નદી અથવા દરીઆને મળે છે તે.

સમુદ્ર—ખારા પાણીનો ભાગ. આગળેટ વગેરેને માલ લાવવા લઇ જવાનો ધોરી રસ્તો. નદીને મળવાનું ઠેકાણું.

મીઠખંદર—મીઠું પકવવાને મુકરર કરેલી જગા.

હવાખાવાનું ઠેકાણું—જ્યાં ચોકખી ને ઠંડી હવા આવતી હોય તે.

## ૪૪] પાંચમી ચોપડીના “ડિક્શન શિક્ષક” ચાર આના.

જાત્રાનું ઠેકાણું—પવિત્ર જગા કે જ્યાં પુણ્ય જાત્રાનું આવતા હોય છે તે.

પેદાશ—ગામમાં કે શહેરમાં કે જિલ્લામાં થતો પાક.

નિકાસ—ખીજે દેશ જતી ચીજો.

આયાત—પરદેશથી આવતી ચીજો.

ફિલ માટે આપેલી સૂચના પહેલી ચોપડીના અર્થમાં જુઓ  
અમેલસની ફિલ.

દરેક રમત ૧૧ મુદ્દા કરાવવી બારે અમેલસ પહેલા મુદ્દા હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવડાવવા. હેતુ—છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવાનો.

રમત ૧૧) (૧) જમણો હાથ ઉંચો. (૨) જમણા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૨) (૧) ડાબો હાથ ઉંચો. (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફ લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૩) (૧) જમણો હાથ ઉંચો. (૨) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૪) (૧) ડાબો હાથ ઉંચો. (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૫) બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા. (૧) જમણા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફ લઇ ફેરવી જમણો હાથ ઉંચો રાખવો. (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઇ ફેરવીને ડાબો હાથ ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૬) બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા. (૧) જમણો હાથ માથા પાછળથી, લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

## બીજા ધોરણ માટે અકંગણિતનાં મનોચત્ર પાંચ આના. [૪૫]

રમત ૧૭) બે હાથ હયા. (૧) જમણા હથ માથા ઉપરથી મોં તરફથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો. (૨) ડાબો હાથ માથા ઉપરથી મોં તરફથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૮) (૧) બેક હાથ સામા લાંબા મુઠ્ઠીઓ જમીન તરફ. (૨) બેક હાથ બગલ આગળ લાવવા કેણીઓ પાછલી તરફ.

રમત ૧૯) બેક હાથ સામા લાંબા મુઠ્ઠીઓ જમીન તરફ. (૨) બેક હાથ પાછળ લાંબા મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ.

રમત ૨૦) બેક પગ વચ્ચે એક ફુટનું અંતર રાખવું (૧) બેક હાથ ઉંચા (૨) બેક હાથ પગનાં અંગળાં આગળ.

## પાડવાર જોડાક્ષર તથા અઘરા શબ્દો.

પરમેશ્વરે	ઝગઝગાટ.	ચૈત્ર.	દ્રાક્ષ.	દિવસ.
કર્ચું	લક્ષ્મી.	વૈશાખ.	ડાહો.	ગધેડાનું.
વટેમાગુ	ધ્યાન.	અશાડ.	નિશાન.	મસ્તીમાં.
લક્ષ્મી	શ્રાવણ.	ધોએલાં.	હગલા.	તંમર
પૃથ્વી.	વસ્ત્ર.	વિખુરા.	અથડાયું.	ખદખદતો.
ધર્મશાળા.	દિવાળી.	પિત્તળનાં.	લાગ્યશાળી	જકડી.
હોશિયાર.	પેપ.	મિઠાઈ.	વિદ્યા.	માંદું.
વર્ણન.	સૂદ.	લક્ષડ.	પુત્રના.	હૂંફમાં.
ભ્રમર.	પપ્પાડીયાં	પુષ્પળ.	વંઠી.	પવાડતો.
પૂર્વે	તિથિઓ.	સુતરાઉ.	ચૌરામાં.	અલાગીઉં

અંધતો.	દહ.	કૌશલ્યા.	સિસોટીના.	ખૂબસુરત.
કુદું.	મિત્ર.	ઉડથો.	મિનિટ.	૩૫ીઆ.
અમળવ્યું.	અર્ધું.	ધન્ધા.	દારકું.	ભૂખ્યો.
જિંધાં.	સ્વાદે.	ગભરાટમાં.	હોંચકો.	શીંગડાનો.
શિખામણ.	કુટુંબના.	ગણકાર્યું.	હિંચોળે.	દોડયું.
રિસાળ.	સોહામણી.	સર્વ.	ઠીમણું.	ખડખડાટ.
ચુદ્દસ.	નુકસાન.	વિચાર્યું.	ઓઠ્ઠો.	સંકટમાંથી.
રિસાઈ.	પુતળાં.	બ્રાહ્મણ.	નીમણક	શિખાળ.
ભાઇભાડું.	ધાન્યથી.	વિદ્યાર્થી.	ચીતરામણ.	ભર્યા.
ઢોંગ.	ચટણી.	મૂખ.	દીલગીર.	ગભરાટ.
ચતન.	ધોતલીમાં.	ધણિઆણી.	ઢેકાઢળીઆ	પ્રાણી.
તૂટે.	ફૂટે.	છાકરાંછેયાં.	ધૂળમાં	ચટાપટ.
હિંમત.	ફૂટેલું.	ધંધર.	કાટે.	ડીલ.
લીડયો.	પસ્તાયો	જન્મ.	કિનારો.	ભફીમાં.
છફી.	ઝૂટવી.	ભાંગીતૂટી.	અર્ધી.	ધગધગતા.
અણતાસિંહ	ખેંચતાણ.	વિચાર્યું.	વાતમાં.	લગન.
શિવશંકર.	સહીઅરો.	ગાડ.	હડખાએલું.	પિએરથી.
ચકકરમાં.	કફા.	સ્ટેશન.	શિખામણ.	રાંકણે.
દોડાદોડ.	નિંદે.	સંદેશો.	નિહાળયું.	આપકર્મી.
ધૂમી રહ્યો.	કલેશ.	સોંખ્યો.	કર્મી.	આપકર્મી.
ઉઠાડયો.	રામચંદ્રજી.	દુઃખ.	જૂલતાં.	સોંખ્યું.
બલથાપ.	ઈર્ષણ.	ગાઠવણ.	છેથેછાકરે.	ઉદેસીંગ
જુદીની.	શ્રીરામ.	ખડખડાટ.	પૈસેરકે.	ઓર્ચીતી



ઠેકાવી.	નિશાની.	વિજયા.	ધોએલાં.	ધંધો.
લશ્કર.	કુંકું.	મુકુંદ.	દાકતર.	તાંબાકુંડી.
હિંમત.	પુષ્કળ.	કુટપટી.	વનસ્પતિ.	કથરોટ.
પ્રાર્થના.	પ્રભુનો.	મધ્યમાં.	ધગધગતા.	પુષ્કળ.
તડંગધુમ.	મહિમા.	પગથીઉં.	પક્ષીઓ.	સિકંકા.
દુશ્મન.	જગપતિ.	ટેબલો.	ઢોર.	ટંકશાળ.
દેડકો.	સરજાવ્યાં.	ખુરસી.	ધોંધાટ.	પૂછયું.
કૂદતો.	સિંધુ.	સ્ટેશન.	લક્ષ્મણ.	મેળવણીથી.
તડુકતો.	સરિતા.	નિશાન.	રામચંદ્ર.	શિરોધ.
કૂદતું.	રણિઆમણી.	મુકાવ્યું.	મોકું.	કટાતું.
ચઢાઉ.	સૂર્યનો.	વર્ગ.	સર્વે.	ચળકાટ.
ભિખારીને.	સ્હોય.	ખૂશ	ટિકિટ.	સસ્તું.
ઉતર્યો.	વનસ્પતિ.	નિચાણમાં.	ધાન્ય.	પાંદડી.
ભૂલ્યો.	નાળિયેરી.	ધંધેરલાલ.	નિર્દય.	મુળીઆ.
ધૂજતો.	પણવ.	ભાડું.	દુઃખ.	ઝોંઝવે.
સોભાગચંદ	વિશેષ.	આધિકારી.	કુખાવી.	ચરાઉ.
પહેર્યા.	ચૌટા.	ગંધ.	અક્ષરો.	ગડીઓ.
આઠણ.	શિખંડ.	ખંદોઅસ્ત.	ભટ્ટો.	મુગધ.
દેશાવર.	પશ્ચિમ.	મુસલમાન.	વિષે.	અત્તર.
સ્રી.	દક્ષિણ.	મામલતદાર	જન્મ.	દાંડી.
અર્ધા.	ઉત્તર.	હરિભાઈ.	છિદ્રો.	સાદીઓ.
દંકાએલાં.	હંમેશાં.	માસ્તર.	તાંબું.	જૂપડાં.
અંગુઠીઆં.	સ્લેટ.	ટપાલી.	પિત્તળનાં.	ગુચ્છો.

૪૮] મુંબઈ ઈલાકાની ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૪૮૧ આના.

સળગ.	અગિઆર.	જંતુઓ.	તણખલાં.	વહાં.
અથાણું.	કુકર.	હુતર.	ખચાં.	અડોઅલ.
કૌવત.	શિઆળવાં.	મંકોડો.	જાંઘ.	મહેનતુ.
આળસુ.	રંવાઇને.	ઉઘાગ.	નકકર.	કલ્યાગરં.
કોશ.	પૈસાદાર.	ખાખોચીઉં	પ્રાંતિ.	ટકું.
ધુસરી.	તત્કાળ.	ચીકટ.	શરત.	ખચચર.
અન્ન.	વાધરી.	લિંબતું.	ટટીઆ.	ધડ.
સતોષ.	ઓઢોને.	ઘાંડીએ.	ઉપયોગી.	હોઠ.
લકું.	ખગાડયું.	લિંબઇ.	ખરદાસ.	હડપચી.
ઉત્તમ.	ખચા.	ખોતરવાની.	ત્રીસ.	ઇંદ્રિય.
દાંકણુ.	ઇડાં.	કુકરેકૂક.	ભૂકે છે.	શોંગડાં.
ઝપારો.	રક્ષણુ.			કાંડું.

## સમાપ્ત.

ૐ બીજા ધોરણ માટે ૐ

સુરત શહેરનો “ભૂગોળ શિક્ષક” ત્રણ આના.  
ચોર્યાસી તાલુકાનો “ભૂગોળ શિક્ષક” બે આના.

અંકગણિતના મનોચત્ર પાંચ આના.

“મુખગણિત શિક્ષક” ભાગ ૩ બે બે આના.

“ડિક્ટેશન શિક્ષક” ભાગ ૨ બે ત્રણ આના.

છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

“મુખગણિત શિક્ષક” વગેરેના કર્તા શાહપોર—સુરત.

# મેસર્સ સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કૃત.

પ્રિન્ટિશશાળા માટેની ત્રિવેદવાચનમાળાના અર્થ.

પુસ્તક ૧ લાના ૦-૪-૦	પુસ્તક ૫ માના ૦-૮-૦
પુસ્તક ૨ જાના ૦-૫-૦	પુસ્તક ૬ દ્વાના ૦-૬-૦
પુસ્તક ૩ જાના ૦-૬-૦	પુસ્તક ૭ માના ૦-૧૦-૦
પુસ્તક ૪ થાના ૦-૭-૦	

—: વર્તાકચુલર ટેકસ્ટ બુકસોના અર્થો :—

બાળવર્ગની નોટ ૦-૨-૦	છઠ્ઠીના અર્થ ૦-૬-૦
પહેલીના અર્થ ૦-૨-૬	સાતમીના અર્થ ૦-૧૦-૦
ત્રીજીના „ ૦-૫-૦	કન્યા ૧લીના „ ૦-૪-૦
ચોથીના „ ૦-૭-૬	કન્યા ૨જીના „ ૦-૫-૦
પાંચમીના „ ૦-૮-૦	કન્યા ૩જીના „ ૦-૭-૦

## “ડિક્ટેશન શિક્ષક”

બાળપોથીનો ૦-૨-૦	ત્રીજીનો ૦-૩-૦
પહેલીનો ૦-૨-૬	ચોથીનો ૦-૪-૦
બીજીનો ૦-૩-૦	પાંચમીનો ૦-૪-૦

દરેક ધોરણના “સુખગણિત શિક્ષક” તૈયાર છે.  
બીજા ધોરણ માટે અંકગણિતનાં મનાયત પાંચ આના.  
બીજા ધોરણની સૃષ્ટિજ્ઞાનથી પ્રશ્નોત્તરમાળા ૩ આના.  
સુરત શહેર તથા ચોર્યાસી તાલુકાનો ભૂગોળ શિક્ષક ૩ આના  
ચોર્યાસી તાલુકાનો ભૂગોળ શિક્ષક બે આના.

છગનલાલ મોતીરામ શાહ. શાહપેર—સુરત

